

DVIJE RASPRAVE ŠEJH MUSTAFE SARAJLIĆA

I Uvodne napomene

Prikupljajući građu za projekat *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Mehmed Mujezinović je 1977. i 1978. godine u dva navrata boravio u Stocu. Tada je pregledao i nekoliko zbirki rukopisnih knjiga na arapskom, turskom i perzijskom jeziku koje su se nalazile u posjedu porodica Behmen, Pirija, Mahmutćehajić, Mehmedbašić i Rizvanbegović, te u Carevoj i Podgradskoj džamiji i Odboru Islamske zajednice. Stečeni uvid, iako nastao na prilično rijetkim ostacima nekada bogatih i brojnih zbirki, jasno je pokazivao i svjedočio žive tokove islamske učenosti njegovane i razvijane u ovom gradu tijekom skoro pet stoljeća. Uspoređujući prikupljenu građu s onim što se već znalo o djelima stolačkih pisaca, prepisivača i posjednika u drugim jugoslovenskim zbirkama (Gazi Husrev-begova biblioteka i Orijentalni institut u Sarajevu, Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Arhiv Hercegovine u Mostaru i druge), Mehmed Mujezinović i pisac ovih redaka dogovorili su se da zajednički napisu rad o stolačkim piscima, prepisivačima i vlasnicima knjiga na arapskom, turskom i perzijskom jeziku. Ova nakana imala je dvostruku zadaću: prvo — doprinijeti upotpunjavanju dosadašnje praznine u izučavanju povijesti kulture i umjetnosti na području Stoca i okoline, i drugo — na primjeru Stoca pokušati odgovoriti na neka važna pitanja, koja su redovito izostajala u sumarnim pregledima »književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima«, a koja se tiču odnosa elitnosti i demokratičnosti, uzajamnosti između brojnih manjih mjesta i kulturno-prosvjetnih središta, proširenosti oblika muslimanske kulture itd. Ostvarivanje ove namisli prekinula je Mujezinovićeva smrt (14. V 1981.). Ali i onaj dio građe koji je već bio prikupljen pružio je neočekivanu sliku. Među petnaestak pisaca bila su imena o kojima se do sada takoreći ništa nije znalo, koja su rijetko i usputno navođena, unatoč nedvosmislenom značaju njihovih djela (Šejh Murteza Stočanin, Šejh Mustafa Sarajlić, Halil

*) H. Nametak: *Mostarska ulema zadnjih sto godina*, Kalendar Narodne uzdanice, 1941, s. 76; H. Hasandedić: *Mostarske Muftije*, Glasnik VIS, 1975/9-10, s. 442; H. Hasandedić: Djela i kraći literarni sastavi Muslimana Bosne i Hercegovine koji su napisani na orijentalnim jezicima i koji se nalaze u Arhivu Hercegovine u Mostaru, Anali GHB, 1976/VI, s. 119-120; H. Hasandedić: Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa u Arhivu Hercegovine, 1977., s. 35. U dva posljednja rada dat je opis rukopisa Medžmu'e iz koga je nastao prijevod i koji se sada nalazi u Arhivu Hercegovine; M. Ha- džijahić: Die Kämpfe der Ajane in Mostom bis zum Jahre 1833, Sudost-For- shungen, 1969/28, s. 158; R. Mahmutćehajić: Nauka i međunarodna saradnja, Odjek, 1984/9.

Hrle, Mustafa Mahmutćehajić, Ahmed Stočanln i Salih Hromić); prikupljena građa također je omogućavala da se cjelovitije prouči život i djelo Ibrahima Vehbije, jednog od značajnijih i plodnijih naših pisaca na turskom jeziku. Građa o prepisivačima pružala je obilje podataka o kulturnim tokovima tijekom više stoljeća, davala je vrlo važne obavijesti o onovremenom školstvu, kulturološkim uzajamnostima itd. Među tridesetak prepisivača iz Stoca, nekoliko je onih čiji prepisi predstavljaju vrhunske kaligrafske domete i nesumnjiv doprinos našoj sveukupnoj zgradi kulture i umjetnosti; među njihovim djelima susrećemo katkad i po desetak primjeraka različitih djela koje je prepisala ista osoba. Rasprostranjenost knjiga na arapskom, turskom i perzijskom jeziku u ovome mjestu, koje se posebno ne izdvaja u odnosu na brojne druge bosanskohercegovačke gradove, izgleda na prvi pogled nevjerojatna.

Stotine imena porodica i pojedinaca moguće je ustvrditi kao posjednika rukopisnih knjiga na arapskom, turskom i perzijskom. Neke zbirke (su brojale) više od stotine kodeksa (Šarić, Behmen, Basarić, Mahmutćehajić, Čelić, Hromić, Rizvanbegović i druge). Međutim, najveći dio tog kulturnog blaga je propao i uništen i ono što je danas dostupno istraživanju samo je manji dio onoga što je dokazivo postojalo.

Mujezinovićevo prevođenje dva djela Šejha Mustafe Sarajlića (*Medžu'e i Idžazetname*) dio je spomenute namisli. Prije smrti prevodioca *Medžmu'a* je uglavnom bila završena, dok je drugo djelo ostalo samo s Mujezinovićevim alhamijado zapisima na rubu kopije rukopisa i prijevodom nekih odjeljaka, pa je prijevod *Idžazetname* poslije Mujezinovićeve smrti napravio njegov prijatelj Osman Merhemić (1913- 9. IV 1985.), dok je potrebne bilješke za *Medžmu'u* načinio Mahmud Traljić, Mujezinovićev dugogodišnji prijatelj i saradnik. I sve nas raduje mogućnost da damo doprinos objavljivanju i ovog rada vrlog Mehmeda Mujezinovića.

O piscu, čija se dva djela ovdje objavljuju, do sada su se mogla pročitati samo rijetka spominjanja (H. Nametak, H. Hasandedić, M. Hadžijahić, R. Mahmutćehajić) dok se u sintetičkim djelima S. Bašagića, M. Handžića, H. Šabanovića, S. Balića i S. Grozdanića o njemu ne nalaze nikakvi podaci. I ova dva djela jasno pokazuju izuzetne intelektualne domete Mustafe Sarajlića, a činjenica o njegovu izostajanju iz dosadašnjih obrada književnog rada Muslimana na arapskom, turskom i perzijskom jeziku samo je dokaz više da čitavo ovo područje još pruža brojne mogućnosti otkrića i izvornih obrada što je pretpostavka odgovarajućih sumarnih prikaza i analiza. Cjelovito istraživanje života i djela Šejha Mustafe Sarajlića, s mnogim drugim, stoji pred tom zadaćom.

Šejh Mustafa Sidki-efendija Sarajlić, sin Huseina i unuk Hadži-Mustafe, u *Idžazetnami* koju je izdao svome učeniku, o sebi piše: »Znanje sam počeo sticati u sedmoj godini u domovini, u poznatom Stocu, gdje je moje tijekom prve put dohvatila zemlja zavičaja. A kada sam dosegao zrelost za sticanje znanja iz Kur'ana i drugih izvora, otišao sam u Mostar, a nakratko i u druge gradove. Potom sam otišao u Sarajevo, Allah ga sačuva od nesreća i nedaća, i u njemu ostao skoro tri godine primajući od vrljih učenjaka nešto znanja iz sintakse i gramatike arapskog jezika. A kada sam se vratio u zavičaj i dalje sam imao želju da

se uspinjem stepenicama usavršavanja; strasno sam želio da primim znanje iz usta velikih učenjaka. Odlučio sam da odem u grad Istanbul, stjecište vrlih osoba i mjesto u kome se okupljaju ljudi nauke i kreposti, Allah ga sačuvao od nesreće i propasti. Da bih postigao ovaj cilj trpio sam mnoge nevolje. I dospio sam do vrlih odličnika, prisustvovao njihovim sastancima i ubrzavao koraćanje u potrazi za manjima i poznanstvima. Tako upoznah vrlog istraživača i usavršenog ispitivača, gospodina Hasana, sina Muhammeda, Trabezunija, neka mu Allah daruje najveći stupanj. Od njega sam tijekom četiri godine primao nauku. I prije nego dobih svjedodžbu vratih se u domovinu. Kada se nastanih u Mostaru prestadoše moje poteškoće. Bavio sam se profesorskim poslom i izdavanjem pravnih mišljenja.« Iza ovog, Mustafa Sarajlić navodi poimenice lanac učenjaka koji sačinjavaju njegov naučni i duhovni rodoslov, od spomenutog Hasana Trabezunija do časnog Alije Ebu Taliba i časnog Abdullaha ibn Mesuda, odnosno do Poslanika Muhammeda, kome je objavu znanja donio Džibril od »Svjetla nebesa i zemlje«. Šejh Mustafa Sarajlić obavljao je poslove počiteljskog kadije, a potom, do smrti, profesora u Karadž-begovoj medresi i muftije u Mostaru, pripadajući tako dugom lancu učenjaka zaslužnih u našoj povijesti, zajedno sa Šejh Jujom, Mustafa-Sidki Karabegom, Ali Fehmi-efendijom Džabićem i drugim. Umro je 1847. godine u Mostaru, što saznajemo iz natpisa na nišanu iznad njegova groba uz Karadž-begovu džamiju. I ovaj natpis svjedoči Sarajlićev ugled stećen njegovim naučnim radom, koji je bio znanje potvrđivano življenjem. Iz ovog natpisa čitamo: »Ponos učenih, oslonac najrječitijih, stup vjere, mevlana hadži Mustafa Sidik-efenija, sin Huseina, muftija mostarski.«

Primjetimo na kraju da oba djela Šejh Mustafe Sarajlića čiji se prijevodi ovdje donose, pored višeznačnog sadržaja, pružaju rijetku mogućnost za izučavanje epistemoloških gledišta onog vremena, što je posebno važno za proučavanje historije nauka u nas. Ali njihovo cjelovito proučavanje tek predstoji.

R. Mahmutćehajić

MEDŽMU'A

**(Zbirka nekoliko važnih pitanja, od
Mustafe Sidki Sarajlića
(el-Mostari)**

U IME ALLAHA SVEOPĆEG DOBROČINITELJA MILOSTIVOG

Hvala Alahu, koji nas je naputio na pravi put i učinio da služimo skupini koja je na ispravnosti. Neka je Božji blagoslov na Prvaka svih vjerovjesnika (enbiya) i poslanika (murselin). Neka je Božji blagoslov i na njegov rod i njegovo čisto i dobro društvo.

A potom, veli siromah MUSTAFA SIDKI MOSTARAC (El-Mostari),¹⁾ kojem kao i njegovim roditeljima, neka Uzvišeni Tvorac oprostí grijehe, naredio nam je naš dobroćiníoc Abdurahim-paša — neka ga Allah uputi na svako dobro — da sastavimo (djelo) o nekim važnim pitanjima u povodu poznatog događaja (Elvaki'atul-mešhure), kao utuk za one koji su skrenuli sa pravog puta i osilili se, a opet kao naputak onima koji su ispravni i dobroželjitelji.²⁾

Odazivajući se pašinoj časnoj zapovijesti, a tražeći pomoć Milostivog Allaha, pišem ovu ZBIRKU (Međzmu'a), podijelivši je na šest poglavlja (bab) i zaključak (hatime).³⁾

Počinjem Međzmu'u sa temom o znanju — nauci ('ilm), jer je znanje potrebno da bi se stvari ispravno završile, a Allah je Onaj koji napućuje i usmjerava, pa se na Allaha i u ovom poslu, oslanjam i pouzdajem.

Prvo poglavlje:

O ZNANJU-NAUCI ('ilm) U djelu Feraid⁴⁾ stoji: »Znanje je povjerena stvar (emamet), koja stoji na vratu učenih«, a u djelu Šerhus-siyeril-kebir⁵⁾ kaže se da je Allahov Vjerovjesnik, neka je sa Njim Allahov blagoslov i mir, rekao: »Ko prikríje znanje koje posjeduje (ne prenese ga na drugog) biće na dan suđenja zauzdan uzdom od vatre«,

¹⁾ U rukopisu na ovom mjestu ispisana je na margini sljedeća bilješka: »(Mustafa Sidki) bio je muftija u Mostaru. Umro je u selu Gnojnice, neka je na njeg Božija milost, godine hiljadu dvije stotine šezdeset i treće u mjesecu rebiul-evvelu. Pisao njegov učenik Hasan, sin Muhameda«. Rebiul-evvel 1263. godine trajao je od 17. II do 18. III 1847. godine. Obzirom da je i tekst djela Međzmue kao i ova bilješka pisana istom rukom, navodi na zaključak, da je prepisivač, Hasan sin Muhameda, bio učenik Mustafa Sidki efendije. Na kraju djela prepisivač kaže, da je svoj primjerak prepisao iz originala, što znači iz autografa (aslun-nusha).

²⁾ Budući da je Mustafa Sidki ef. ovaj svoj rad pisao po naredenju vezira Abdurrahim-paše, može se približno odrediti vrijeme, kad je djelo nastalo. Naime. Abdurrahim-paša je postavljen za bosanskog vezira 22. decembra 1826. godine. Tu je ostao do 28. augusta 1828. Prema tome i djelo je nastalo u tom vremenu. Poznati događaji, povodom kojih je djelo i napisano, je ukidanje janjčara u Bosni i Hercegovini. Abdurrahim-paša je, kako je poznato, i upućen u Bosnu da uguši pobunu, koja je tim povodom nastala. Opširnije vid. S. Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1900., str. 137 i dalje; H. Kreševljaković i D. M. Korkut, *Travnik u prošlosti*, Travnik, 1961., str. 20 i 140; H. Kreševljaković, *Početak ukidanja janičara u Bosni*,

³⁾ Tih šest poglavlja su: o nauci; o upravljanju državom i pokornosti podanika vladaru; o borbi na Božijem putu — džihad; o upotrebi oružja; o postupku s odmetnicima i nasilnicima; o rekviziciji hrane i drugog za vojsku; zaključak o blagosti i praštanju. Autor u uvodu nije nabrojio ova poglavlja, ali iz teksta se vidi, koja su poglavlja.

⁴⁾ *Feraid* ili *Kitab ul-Feraid* od Ismaila es-Sivasija, umro 1047-1638. To je komentar na djelo Multekal-ebhur od Ibrahima ibn Muhameda ef-Halebija, umro 956/1549. godine.

⁵⁾ *Es-Sijer el-kebir* od Muhamed ibn Hasana eš-Sejbanije, umro Komentar na ovo djelo su napisali Ali ibn Husein es-Sa'di, umro 461/1068. i Muhamed ibn Ahmed ibn Ebu Sehl es-Serahsi, umro 483/1090. Kojim se komentaram služio autor, teško je ustanoviti.

a Allah je rekao: »da će je (Knjigu) sigurno ljudima objašnjavati i da neće iz Nje ništa kriti« .⁶⁾

U djelu *Tatarhaniye*⁷⁾ stoji: »Allah kaže: 'Allah svjedoči da nema drugog Boga osim Njega — i meleki i učeni —, i da On postupa pravedno«. ⁸⁾ Uzvišeni Allah, dakle, počinje na prvom mjestu sa Sobom, na drugom sa melekima i na trećem sa učenicima. Allah je rekao: »Allah će na visoke stepene uzdići one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje«. ⁹⁾

Završeno citiranje (inteha). Allahov Vjerovjesnik, neka je na Njeg blagoslov i mir, je rekao: »Učeni su nasljednici Božjih vjerovjesnika«, a poznato je da veće časti i većeg stepena nema iznad stepena i časti vjerovjesnika. U djelu *Imdadul-fettah*¹⁰⁾ kaže se da je Abdulah, ibni Abas,¹¹⁾ neka je sa obojicom Allah zadovoljan, rekao: »Učeni su za sedam stotina stepeni iznad ostalih vjernika, a razdaljina između pojedinih stepeni je kao pet stotina godina hoda«. U djelu *Tatarhaniye*,¹²⁾ a i u djelu *Imdad*¹³⁾ kaže se da je Božji Vjerovjesnik, neka je na njegov Božji blagoslov i mir, rekao: »Učenjak je Allahov vladar (sultan) na zemlji; ko mu se suprotstavi, nastradaće«. Ovo prenosi *Ed-Deylemi*.¹⁴⁾ Šejh Ebul Hasan el-Bekri¹⁵⁾ kaže, a to stoji i u *Tatarhaniyi*,¹⁶⁾ da je Ibn Abas¹⁷⁾ rekao: »Sulejmanu, sinu Davudovu¹⁸⁾ bilo je dopušteno da bira između troje: znanja, imetka ili vlasti, a on je odabrao znanje, pa mu je pomoću znanja dat i imetak i vlast«. Završeno citiranje, a u *Tatarhaniyi*¹⁹⁾ isto tako stoji, da je Imami Ali,²⁰⁾ neka Allah sa njim bude zadovoljan, rekao: »Znanje je vrednije od imetka, jer znanje tebe štiti i čuva, a ti moraš imetak čuvati. Znanje je ono

6) Kur'an, Alu 'Imran, 187.

7) *Tatarhaniye fil-fetava* od 'Alim ibn 'Ala-a el-Hanefi, umro 286/899.

8) Kur'an, Alu 'Imran, 18.

9) Kur'an, Mudžadele, 11.

10) *Imdad el-fettah*, komentar djelu *Nur ul-idah ve nedžat ulervah*. Oba djela je napisao Hasan ibn 'Ammar ibn Jusuf el-Vefai eš-Šurrunbulali, umro 1069-1658.

11) Abdulah ibn Abbas el-Kurejši, stričević vjerovijesnika Muhameda. Isticao se kao dobar komentator Kur'ana. Nosi naziv Terdžuman ul-Kur'an (Tumač Kur'ana). Neki islamski učenjaci sabrali su Ibn Abbasova tumačenja u jednu zbirku. Zbirka je popnata pod imenom *Tefsiru Ibn Abbas*. Vid. H. Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*, Sarajevo, 1972., str. 48 i 49.

12) Kao bilj. 7.

13) Kao bilj. 10.

14) Ebu Muhamed Hasan ibn Ebul-Hasan ibn Muhamed ed-Dejlemi. Napisao je djelo *Iršad ul-kulub iles-savab el-mundži men 'amile bihi min elim il-'ikab*.

15) Muhamed ibn Ebu Surur ibn Muhamed ibn Zejd ul-'Abidin Ebul-Hadan Muhamed el-Bekri, umro 1028-1619. napisao je više djela iz područja historije. Jedno od njih je i *Ujun ul-ahbar ve nuzhet ul-ebsar fit-tarih*.

16) Kao bilj. 7.

17) Kao bilj. 11.

18) Sulejman i Davud Božiji vjerovijesnici.

19) Kao bilj. 7.

20) Imam Ali: Alija, Sin Ebu Taliba, stričević vjerovijesnika Muhameda, četvrti halifa. Poginuo 661. godine.

koje sudi, a imetak je ono čemu se sudi«. Ebul-Esved²¹⁾ kaže: »Nad znanjem nema časnije stvari. Vladari upravljaju ljudima, a učeni upravljaju vladarima«. Završeno citiranje. U djelu *Imdad*²²⁾ kaže se, da je Vjerovjesnik, neka je na njegov blagoslov Božji, rekao: »Na dan suđenja Allah će proživjeti ljude, pa će učeni biti odvojeni i reći će im se: »O skupino učenih! Ja sam vam dao znanje poznajući vas i nisam vam ga dao da bih vas kažnjavao, pa vi ste slobodni, jer vam je oprošteno«. Zatim je, također, Vjerovjesnik, neka je mir sa njim, rekao: »Allah kaže; ne ponizite moga roba kojem sam ja dao znanje, jer ga ni ja nisam ponizio dajući mu znanje«. Vjerovjesnik isto tako, neka je na Njegov Allahov blagoslov i mir, je rekao: »Prisustvovati jedan čas predavanju i sticanju znanja vrednije je nego klanjati hiljadu rekata neobaveznog namaza, a bolje je i nego hiljadu puta izgovoriti Subhanallah (tesbih), a bolje je i od deset hiljada jahalica s kojima se ide u borbu«. Završeno citiranje. Uzvišeni Allah kaže: »Allaha se boje od robova njegovih učeni«. ²³⁾ U djelu *Multekal-ebhur*²⁴⁾ piše ovo: »Učen, mlad čovjek ima prednost (vredniji) nad starcem nezalicom, a to je kod *Zeyle-ije*²⁵⁾ i u djelu *Medžmeul-ehhur*²⁶⁾ prokomentarisano ovako: »Mlad učen čovjek je bolji, jer Allah Uzvišeni kaže: 'Da li su jednaki učeni i nezalnice?'²⁷⁾ i upravo zbog toga mlad učen čovjek će predvoditi svijet u namazu, a namaz je jedan od stubova islama i dolazi odmah iza vjerovanja (iman). Uzvišeni Allah veli: »Pokoravajte se Alahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim«. ²⁸⁾ Ovdje se u ajetu »pod riječi predstavnici (ulul-emr) misli na učene ljude i to prema najispravnijem tumačenju. Po šeriatu je preći onaj kome se treba pokoriti, pa kako da ne budu najpreći učeni kada su oni nasljednici peygambera, kako je to istaknuto i u islamskoj tradiciji (es-sunne). U djelu *el-Mešarik*²⁹⁾ -ch-³⁰⁾ prenosi se hadis, a kojeg priopćuju Ebu-Zer i Ebu-Hurejre, a koji glasi: »Ko krene putem traženja nauke Allah će takvom olakšati put u džennet«, a isto tako -k- od Bbu Hurejre se prenosi: »Kome Allah hoće da dadne veliko dobro uputi ga na studiranje vjere (din)«. Završeno citiranje. Učenom mladiću treba dati prednost

21) Ebu Muhamed ibn Hasan ibn Ebul-Esved el-'Arebi, napisao je dva djela: Nuzhet ul-edib i Dallet ul-edib.

22) Kao bilj. 10.

23) Kur'an, Fatir, 28.

24) *Multekal-ebhur*, napisao Ibrahim ibn Muhamed ibn Ibrahim el-Halebi,

25) Fahrudin Ebu Muhamed Osman ibn Ali ez-Zejlei (umro 743/1342.) napisao je djelo *Tebjin ul-hakaik šerh Kenz ud-dekaik*. To je zapravo komentar djelu *Kenzud-dekaik*, što ga je napisao Hafizudin Ebul-Berekat 'Abdulah ibn Ahhmed ibn Mahmud en-Nesefi (umro 710-1310).

26) *Medžme'ul-ehhur fi šerhi Medžme'il-ebhur*, napisao je Mevla 'Abdurahman ibn eš-šejh Muhamed ibn Sulejman Šejhi-zade, poznat pod imenom Damad efendi, umro 1078-1667.

27) Kur'an, Zumer, 9.

28) Kur'an, Niša', 59.

29) *Mešarikul-envarin-nebevije min sihah il-ahbar il-mustafevije* napisao je Hasan ibn Muhamed ibn Hasan es-Sagani, umro 650-1252.

30) -ch- u nauci o hadisu (islamskoj tradiciji) označava Buharijin *Sahih*, -m- Muslimov *Sahih*, -k- Buharijin i Muslimov *Sahih* itd.

nad starcem neznaicom (džahil), pa makar taj starac bio i Kurejšija«. Allah Uzvišeni kaže: »I one kojima je dato znanje Allah će uzdignuti na visoke stepene.«,³¹⁾ a onaj koji uzdiže i uzvisuje jest Allah. Učeni su predstavnici (ulul emr) po najmjerodavnijem mišljenju, jer su oni nasljednici peygamera bez dvojbe.

Učen čovjek (alim) je onaj koji je u stanju da iz konteksta izvodi potrebne ispravne zaključke, kako to stoji u djelu *Dur-rul muhtar šerhu Tenviril-ebzar*.³²⁾ »Ko rasrdi učena ili fakiha bez opravdanog povoda bojati se je za takvog da je nevjernik«. Ovo prenosimo iz el-Hulasa.³³⁾

Drugo poglavlje

O VLASTI, UPRAVI, KAKAV TREBA DA JE IMAM I O DUŽNOSTI POKORAVANJA IMAMU. Treba da se zna da je opstanak vladara (sultan) na zemlji velika Božja mudrost i svrsishodnost i da je to obilna blagodat za ljude, pa društvo koje nema vladara, koji može upokoriti svijet, takvo društvo nije sređeno, neće imati stabilan poredak i neće biti smireno. Tako stoji u djelu *Siradžul-muluk*,³⁴⁾ a rekao je Sehl Ibn Abdulah:³⁵⁾ Ko zanijeće (ne prizna) vladara taj je otpadnik, a onaj ko se na njegov poziv ne odazove taj je heretik, a ko mu pristupi nepozvan taj je neznaica (džahil).«

Također se od Sehla prenosi: »Ljudi (umme) se dijele na sedamdeset i tri skupine od kojih su sedamdeset i dvije na krivom putu i propale su ako mrze (ne priznaju) vladara, dok je ona jedna spašena koja je uz njega.

U djelu *Revdatul-ahyar*³⁶⁾ prenosi se hadis od Ibni Omera, da je Vjerovjesnik, neka je na njeg Božji blagoslov, rekao: »Vladar (sultan) je Božija sjena na zemlji, a kojem se utječe onaj kome je nepravda učinjena, pa kada je takav vladar pravedan, on će za to imati Božiju nagradu, a njegovi podanici trebaju biti zahvalni na takvom pravrednom vladaru. Kada je vladar nepravedan i nasilnik, on je griješnik, a na podanicima je da se strpe.« U djelu *Miškatul-mesabih*³⁷⁾ nalazi se hadis kojeg priopćuje Ebu Hurejre, a glasi: »Ko se meni pokori taj

³¹⁾ Kur'an, Mudžadele, 11.

³²⁾ *Ed-Durr ul-muhtar fi šerhi Tenvir il-ebzar* napisao je Alaudin Muhamed ibn Ali ibn Muhamed ibn Abdurahim el-Haskefi, umro 1088/1677. Osnovno djelo *Tenvir ul-ebzar* napisao je Muhamed ibn Abdulah ibn Ahmed et-Timurtasi, umro 1007/1598.

³³⁾ *Hulasat ul-fetava* ili *Kitab ul-hulasa* napisao je Tahir ibn Ahmed ibn Abduresid el-Buhari, umro 542/1147.

³⁴⁾ *Siradž ul-muluk* napisao je Ebu Bekr Muhamed ibn Velid el-Karši et-Tartuši, umro 520/1126.

³⁵⁾ Ebu Muhamed Sehl ibn Abdulah ibn Jusuf ibn Isa et-Tester, rođen 200/815., umro 283/896., autor je više djela. Iz kog djela je naš pisac uzeo citat, teško je ustanoviti.

³⁶⁾ *Revdat ul-ahjar* je komentar na djelo *El-Hidaje*, što ga je napisao šezh ul-islam Burhanudin Ali ibn Bekr el-Marginani, umro 593/1196. Ko je pisac komentara nismo ustanovili.

³⁷⁾ *Miškat ul-mesabih* napisao je Veljudin Ebu Abdulah Muhamed ibn Abdulah el-Hatib et-Tibrizi, živio u VIII-XIV stoljeću.

se pokorio Allahu, a ko je meni nepokoran taj je nepokoran prema Allahu, ko se pokori mojim zapovjednicima, taj se i meni pokorio, a ko bude nepokoran mojim emirima taj je nepokoran prema meni.« Ovo je preneseno iz djela El-mešarik.³⁸⁾ U djelu *Medžme'ul-enhur*³⁹⁾ se kaže: »Stroga je dužnost (fard) pokoriti se imamu«, a u djelu *Feraid* komentaru *Kenza*,⁴⁰⁾ ovo je prokomentarisano ovako: »Stroga je dužnost pokoravati se imamu sve dotle dok ne bude grijeh ono što on naređuje«. U *Siradžul-muluk*⁴¹⁾ stoji: »Podanici su obavezni da se pokore imamu.«

Pokornost sultanu je združena sa pokornošću Allahu, pa treba izvršavati Allahove naredbe i pokoriti se sultanu, jer veličanje Allaha je udruženo sa veličanjem sultana, pa bio ovaj pravedan ili nepravedan.« Halifa Ali ibn Ebu Talib⁴²⁾ je rekao: »Pravedan vladar je bolji od obilne kiše; imati lava za starješinu bolje je nego imati nepravedna vladara; a nepravedan vladar je bolji od anarhije.«

Ebu Hurejre -m- prenosi ovaj hadis: »Ko izađe iz granica pokornosti i pravi razdor u zajednici pa kao takav umre, taj je umro kao neznabožac.« Ko se digne protiv neke skupine, pa se bori i protiv dobrih i loših i ne vodeći brigu o vjeri (vjernicima), a uz to ne ispunjava date obaveze taj meni ne pripada, a ni ja njemu ne pripadam«. Ovaj hadis prenosimo iz *El-mešarika*.⁴³⁾

Velid ibn Hišam⁴⁴⁾ kaže: »Podanici su dobri sa ispravnim valijom, a loši su sa lošim valijom«. Iz djela *Siradžul-muluk*⁴⁵⁾ prenosimo slijedeće: »Pravednost vladareva zahtijeva da se podanici slože na izvjesnoj stvari (pitanju), a nepravedan postupak zahtijeva da se podanici ne pokore. Pravednost vladareva doprinosi normalnom (urednom) životu zajednice«. Iz spomenutog djela od Ibni Mes'uda se prenosi da je Vjerovjesnik, neka je na Njeg Božji blagoslov, rekao: »Jedan čas pravednosti bolji je nego čitavu godinu dana ibadet činiti.« U cijelu *Revdatul-ahyar*⁴⁶⁾ -k- od Ibni Abasa se priopćuje: »Ko vidi da emir čini što ne valja (nije ispravno) treba da mu to i saopći, jer ko se odvoji od zajednice, pa kao takav umre umro je smrću neznabošca.«

U djelu *el-Mešarik*⁴⁷⁾ stoji da je Božji Vjerovjesnik rekao: »Zlo (smutnja) miruje pa neka je proklet onaj ko ga probudi i raširi«. U

38) Kao bilj. 29.

39) Kao bilj. 26.

40) Kao bilj. 25.

41) Kao bilj. 34.

42) Kao bilj. 20.

43) Kao bilj. 29.

44) Velid ibn Hišam, halifa iz dinastije Umejevića. Hilafetsku dužnost obnašao je od 743-744. godine.

45) Kao bilj. 34.

46) Kao bilj. 36.

47) Kao bilj. 29.

48) Kao bilj. B5.

49) Ebu Isa et-Tirmizi, umro 279/892., sakupio je zbirku hadisa pozna tu pod imenom »*el-Džamius-sahih*«. Spada u šest najpriznatijih zbirki hadisa u nauci o isklamskoj tradiciji (el-kutub us-sitte).

Šerhus-siyer el-kebir⁴⁸⁾ se kaže da je Ebu Bekr rekao: »Čuo sam od Vjerovjesnika, neka je na Njeg blagoslov i mir, kada kaže: 'Ko omalovaži, ponizi sultana na zemlji njega će Allah poniziti'«. Ovaj hadis prenosi Tirmizija.⁴⁹⁾ U djelu *Miškatul-mesabih*⁵⁰⁾ nalazi se hadis, kojeg pripoćuje Ebu Hurejre, a glasi: »Ko nas vara taj nam ne pripada.« U djelu *el-Mešarik*⁵¹⁾ stoji ovo: »Kada imam ustanovi da nešto nije ispravno, pa prije nego li to ispravi umre ili se povuće sa položaja imama, tada je dužnost novog imama da to ispravi ako je to opša stvar.« U djelu *el-Ešhab ven-nezair*⁵²⁾ kaže se: »Šteta se mora otkloniti«, a u istom djelu se nalazi i ovo: »Kada jedan emir nešto zapovjedi, a u čemu se njegovi potčinjeni ne mogu složiti da li je to za njih korisno ili štetno, dužni su pokoriti se emiru, ako to što naređuje nije grijeh ili postoji opasnost stradanja i propasti.

»Dakle, kod takva dva oprečna mišljenja, jednih koji zastupaju da je u spomenutom mirovom naređenju šteta i drugih koji kažu da je u tome dobro i spas, treba se u tom slučaju pokriti naređenju, jer je haram odvajati se od zajednice. Međutim, ako se većina složi u tome da je emirova naredba štetna onda se treba pokoriti većini«.

Kadihan u *Sijeru*⁵³⁾ od Ibni Omera i Ebu Hurejre prenosi ovaj hadis: »Ko podigne na nas oružje nije naš«, a u djelu *el-Mešarik*⁵⁴⁾ od Seleme ibn Ekve'a se kaže: »Ko potegne sablju na nas nije naš, a u *Mešariku*⁵⁵⁾ također stoji: »Sultan od kojeg strahuju njegovi podanici bolji je od sultana koji se boji svojih podanika«, a već je poslovična izreka, od davnih vremena u svim jezicima: »Svijet je vjere svoga vladara« (tj. slijedi njegove ideje). To isto stoji i u djelu *Siradžul-muluk*.⁵⁵⁾

Treće poglavlje:

O BORBI I NJENIM VRLINAMA. Uzvišeni Allah kaže: »Propisuje vam se borba, mada vam nije po volji — ne volite nešto a ono može biti dobro za vas, nešto volite, a ono ispadne zlo za vas, Allah zna, a vi ne znate.«⁵⁶⁾ Zatim Allah kaže: »I borite se na Allahovom putu i znajte da Allah sve čuje i sve zna.«⁵⁷⁾ »A da Allah ne suzbija ljude, jedne drugima, na zemlji bi doista nered nastao — ali Allah je dobar

⁵⁰⁾ *Miškat ul-mesabih* je napisao Velijudin Ebu Abdulah Muhamed ibn Abdulah el-Hatib et-Tibrizi iz VIII-XIV stoljeća. To je zapravo prerada i dopuna djela *Mesabih us-sunne* od Huseina ibn Mes'uda el-Begavi, poznatog pod imenom »Muhjis-sunne«, umro 516/1122.

⁵¹⁾ Kao bilj. 29.

⁵²⁾ *El-Ešbah ven-nezair* je djelo Zejnudina ibn Ibrahima, poznatog pod imenom Ibn Nudžejm, umro 970/1563.

⁵³⁾ Hasan ibn Mensur ibn Mahmud ibn Abdulaziz el-Uzdžendi Kadihan, umro 592/1194., autor je više djela iz područja raznih islamskih disciplina. Ismaii paša el-Bagdadi navodi više njegovih djela, ali djela pod imenom *Es-Sijer* ne spominje. Vid. Hedijet ul-'arifin. Esmaul-muelifin ve asar ul-musanifin, I, 280.

⁵⁴⁾ Kao bili. 29.

⁵⁵⁾ Kao bilj. 34.

⁵⁶⁾ Kur'an, Bekare, 216.

⁵⁷⁾ Kur'an, Bekare, 224.

svim svjetovima«,⁵⁸⁾ »Ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakom koraku-prolazu dočekujte«,⁵⁹⁾ »Borite se protiv onih koji ne vjeruju u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru — sve dok ne dadnu glavarinu poslušno i smjerno.«⁶⁰⁾ »A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime. Allah će sigurno pomoći one koji vjeru njegovu pomažu. Ta Allah je zaista moćan i silan.«⁶¹⁾

Imam Ebu Abdulah el-Halimi u *Šu'abul-imanu*⁶²⁾ kaže: »Allah je jasno pokazao (objasnio) da kada ne bi bilo suzbijanja mušrika naspram vjernika i kada ne bi razbili silu mnogobožaca, krivovjerstvo bi nadvladalo na zemlji i nestalo bi prave vjere, pa na osnovu toga, jasno je da je za opstanak vjere i mogućnosti njezina ispovijedanja propisana borba. Kada je, dakle, na tako visokom stepenu borba, onda je jasno da ona spada u temeljne stubove vjere (iman) i zato treba podsticati vjernike na borbu na svim mjestima.«

Allah Uzvišeni kaže: »Kada se u borbi sa nevjernicima sretnete, po šijama ih udarajte«⁶³⁾ * tj. dužnost vam je da se protiv njih borite. Brojni su kur'anski ajeti koji naređuju borbu protiv mušrika i neprijatelja vjere.

U *Sahihajnu* se prenosi od Ebu Hurejre, neka je Allah sa njim zadovoljan, da je Božji Poslanik, neka je sa njim Božji blagoslov i mir, rekao: »Naređeno mi je da se borim protiv svijeta, dok ne priznaju da osim Allaha nema drugog boga, pa kada to kažu, onda su mirni glede svojih života i imetaka, osim u šeriatom određenim slučajevima, a Allahu će polagati račun.« Ove tekstove priopćuju autori *Sahihajna*, *Sunena*, *Mesanida* i *Meadžima*⁶⁴⁾ od mnogih ashaba, o čemu ovdje nećemo detaljno govoriti.

Ebu Davud saopštava od Mekhula, od Ebu Hurejre, neka je Allah sa njima zadovoljan, da je Božji Vjerovjesnik, neka je na njegov Božji blagoslov i mir, rekao: »Boriti se na strani emira na vas je dužnost, pa bio ga taj emir dobar ili grijешnik, a i namaz trebate klanjati za svakim muslimanom, pa bio ga taj imam dobar ili pak grijешan, i makar bio i veliki grijешnik (amilel-kebair).«

⁵⁸⁾ Kur'an, Bekare, 251.

⁵⁹⁾ Kur'an, Tevbe, 5.

⁶⁰⁾ Kur'an, Tevbe, 29.

⁶¹⁾ Kur'an, Hadž, 40.

⁶²⁾ Ebu Abdulah ibn Husein ibn Hasan ibn Muhamed el-Halimi, umro 403/1012., napisao je djelo *Šu'ab ul-iman*.

⁶³⁾ Kur'an, Muhamed, 3.

⁶⁴⁾ U hadiskoj nauci imaju posebni nazivi za pojedine vrste hadiskih zbirki: djela u kojima je autor nastojao uvrstiti samo vjerodostojne hadise nazivaju se »sahih«, zbirke u kojima su sabrani hadisi, koji se odnose na materiju iz šeriatskog prava (fikh), nazivaju se »sunen«, djela u kojima su zastupljene sve islamske discipline, nazivaju se »džami«, djela u kojima su poredani učitelji hadisa i pripovjedači hadisa i kod svakog spomenuti hadisi, koje on pripovijeda, nazivaju se »mu'džem — me'adžim« itd.

Priopćuje se od Enesa, neka je Allah sa njim zadovoljan, da je Božji Poslanik, neka je sa njim Božji blagoslov i mir, rekao: »Tri stvari spadaju u osnovu vjere (iman): sustegnuti se od borbe protiv onoga ko kaže da je Allah jedan i takvog ne smijemo zbog njegovih grijeha smatrati nevjernikom ni isključivati ga iz islama zbog njegovih djela; zatim borba je propisana od vremena kada je Uzvišeni Allah uputio da se borimo, pa sve dok se posljednji sljedbenici moga ummeta budu borili protiv Dedžala, koga ne može obuzdati ni nasilje silnika niti pravda pravednika. Što se tiče vjerovanja, ono se očituje u izjavi.«⁶⁵⁾

Uzvišeni Alah je rekao: »Podstići vjernike na borbu, Allah će zaustaviti silu onih koji ne vjeruju, Allah je jači i kazne njegove su strožije.«⁶⁶⁾ »O Vjerovjesniče, bodri vjernike na borbu! Ako vas bude dvadeset izdržljivih, pobijediće dvije stotine; ako vas bude stotina, pobijediće hiljadu onih koji ne vjeruju, zato što su oni ljudi koji ne shvaćaju.«⁶⁷⁾ »O vjernici, hoćete li da vam ukažem na trgovinu, ona će vas spasiti, patnje nesnosne: u Allaha i Poslanika Njegova vjerujte i imecima svojim i životima svojim na Allahovu putu se borite — to vam je, da znate, bolje« (do kraja Sure).⁶⁸⁾

Brojni su kur'anski ajeti u kojima Uzvišeni Allah bodri svoje robove na borbu na Njegovom putu, ukazujući im na Njegove nagrade.

Od Alije — mevkufen — prenosi se ovo: »Ko svoga brata podstakne na borbu imaće i on nagradu borca i za svaki korak koji učini na tom putu imaće sevab kao da je godinu dana bio u ibadetu.« U tom pogledu ti je dostatno ono što se prenosi u Sahihi Muslimu, da je Vjerovjesnik, neka je na Njeg Božji blagoslov, rekao: »Ko naputi nekog na dobro imaće nagradu koliko vrijedi to dobro djelo kao i onaj koji djelo izvrši«.

U djelu Mešarikul-ešvak⁶⁹⁾ stoji ovo: »Dužnost se je boriti na strani svakog emira, bio on dobar ili griješan«. U djelu Šerhus-sijeril-kebir⁷⁰⁾ se kaže, da je Vjerovjesnik, neka je na Njeg Božji blagoslov i mir, rekao: »Džihad je propisan od početka poslanstva, pa sve dok se i zadnja skupina mojih sljedbenika bude borila protiv Dedždžala. Ne može ga spriječiti nasilje silnika, niti pravda pravednoga«.

Iz istog djela je i ono što prenosi Enes od Vjerovjesnika, neka je na njegov blagoslov i mir, koji je rekao: »Borite se protiv krivovjeraca svojim imecima, životima i riječima«. Ovaj hadis prenosi Ebu Davud ed-Daremi.

⁶⁵⁾ Dedždžal će, po islamskom učenju, pojaviti se pred smak svijeta. On će sebi prisvajati božanska svojstva i pokazivati neka nadnaravna čuda. Isa a. s., koji će ponovno doći na zemlju, boriće se protiv Dedždžala i pobijediti ga. Vid. H. Mehmed Handžić, *Ilmul-kelam*. Sarajevo, 1934., str. 64.

⁶⁶⁾ Kur'an, Nisa, 84.

⁶⁷⁾ Kur'an, Enfal, 65.

⁶⁸⁾ Kur'an, Saff, 10-11.

⁶⁹⁾ *Mešari'ul-ešvak* napisao je Muhjuddin Ahmed ibn Ibrahim en-Nehhas, umro 814/1411. Djelo govori o prednostima borbe na Božijem putu.

⁷⁰⁾ Kao bilj. 5.

U djelu *Miškatul-mesabih*⁷¹⁾ stoji: »Borba je dužnost i obaveza koja traje do sudnjeg dana«. II; djelu *Tatarhaniji*⁷²⁾ od Ebu Hurejre se priopćuje: »Džennet ima stotinu stepeni (derezde), koje je Allah pripremio za borce na Božjem putu, a razdaljina između pojedinih stepeni je kolik razdaljina između nebesa i zemlje, pa kada molite, molite da vam Allah dadne džennet Firdevs, jer je on u sredini, a iznad njega je Aršur-rahmani,⁷³⁾ i odatle izviru rijeke džennetske.«

U *Mešariku*⁷⁴⁾ se prenosi od Ebu Hurejre da je Allah zajamčio džennet onima koji se bore na Njegovom putu i izađu od kuće u borbu i širenje Božije istine, da će unići u džennet ili će ga vratiti njegovoj kući sa plijenom i nagradom. U spomenutom djelu također stoji: »Ko upraši noge na Božjem putu zajamčen mu je džennet«, a u djelu *Šerhus-sijeril-kebir*⁷⁵⁾ piše: »Ponutrica vjernika (muslim) koji je zaprašio noge u borbi, neće biti pržena džehennemskom vatrom«. U istom djelu: »Ko zapraši noge svoje u borbi, njih neće dotaknuti džehennemska vatra«. U istom djelu se prenosi od Zejd ibni Halida, da je Božji Vjerovjesnik, rekao: »Ko opremi borca za borbu jednako je kao da se i sam borio, a i onaj ko se brine o porodici borca je kao da se i sam bori«.

U vjerodostojnosti slijedećeg hadisa (muttefekun 'alejhi) složni su svi muhadisi, a koji se nalazi u djelu *Miškatul-mesabih*⁷⁶⁾ i kojeg prenosi Emame, koji kaže: »Čuo sam od Vjerovjesnika, neka je na njegov mir Božji, kada je rekao: »Ko se ne odazove na borbu ili na opremi borca za borbu, ili se ne pobrine za porodicu borca i ne pomogne joj, Allah će mu dati iznenadnu nesreću prije kijameta«. Iz spomenutog djela prenosimo i slijedeći hadis, kojeg priopćuje Alija, Ebud-Derda, Ebu Hurejre, Ebu Emame, Abdulah ibn Amr, Džabir ibn Abdulah, Imran ibn Husajn, od Vjerovjesnika, neka je na njegov Božji blagoslov i mir, da je on rekao: »Ko pošalje opskrbu za borbu na Božjem putu, a bivši taj kod svoje kuće, za svaki dirhem će imati nagradu kao da je dao sedam stotina hiljada dirhema, zatim je Vjerovjesnik citirao kur'anski ajet: 'Allah višestruko uvećava kome hoće«. ⁷⁷⁾

Slijedeći hadis priopćuje Ibni Madže, a prenosimo ga iz djela *el-Miškat -ch-*⁷⁸⁾ od Ebu Hurejre: »Ko hrani konja za borbu na Božijem putu, vjerujući Allaha i priznajući Njegova obećanja, njemu će se na mizanu, na Dan suđenja mjeriti konjska sitost, napajanje i konjski otpaci.«

Iz djela *el-Mešarik*⁷⁹⁾ prenosimo ovo: »Najbolja zarada je od borbe, zatim trgovina, pa poljodjelstvo i obrt«, a u djelu *Multekal-ebhur*⁸⁰⁾ stoji: »prednosti borbe su velike, a o čemu je Božiji posla

71) Kao bilj. 50.

72) Kao bilj. 7.

73) Aršurrahman je, po islamskom učenju, prijestolje Milostivog stvo
ritelja.

74) Kao bilj. 29.

75) Kao bilj. 5.

76) Kao bilj. 50.

77) Kur-an, Bekare, 261.

78) Kao bilj. 50.

79) Kao bilj. 29.

80) Kao bilj. 24.

nik, neka je na Njeg Božiji blagoslov i mir, rekao: »Stajanje u borbenim redovima na Božijem putu je vrednije kod Allaha od šezdeset godina ibadeta«. Ovaj hadis priopćuje Hakim,

U Šurunbulaninom djelu na *Durer*,⁸¹⁾ prenosi se hadis od Ebu Emame, u kojem je Pejgamber rekao: »Namaz borca stacioniranog na položaju vrijedi kolik pet stotina namaza; a utrošak jednog dinara ili dirhema u svrhu borbe, vrednije je nego li sedam stotina dinara koji se troše u druge svrhe«, kako to stoji u *Fethul-kadiru*.⁸²⁾

U spomenutom djelu nalazi se i ovo: »Obnoć čuvati stražu u času potrebe vrednije je od neobaveznih namaza«, kako je to navedeno i u *Tatarhaniji*.

N a p o m e n a : Kada bi jedna muslimanka bila zarobljena na Istoku, oni sa Zapada su dužni da je oslobode i izbave iz ropstva, kako stoji u *Bezzaziji*.

U *Siyeru* se navodi predaja koja glasi: »Onog borca koji se bori protiv Vizantinaca dužnost je pomoći svima koji za njega čuju, pa makar on imao potrebna sredstva i konja. Od pomaganja njega nije dozvoljeno odustati osim sa valjanim razlogom. Ako pak, jedna žena na Istoku padne u robstvo, dužnost je onih na Zapadu da je spašavaju dok je ne izbave iz neprijateljske zemlje, jer je islamska zemlja jedinstveno mjesto sigurnosti.«

Napomena: »Najbolja skupina su četiri druga (prijatelja), najbolja izvidnica je od četrdeset ljudi, a najbolja koja se sastoji od četiri hiljade vojnika. Takvu vojsku ne može poraziti, ako su složni, ni skupina od dvanaest hiljada«. Tako stoji u djelu *Šerhus-sijerilkebir*.⁸³⁾

Cetvrto poglavlje:

O DUŽNOSTI UPOTREBE RATNE OPREME; OBLAČENJU UNIFORME; O UDARANJU U BUBNJEVE U RATU; O VOJNOJ OBUČI; O VITEŠKIM VJEŠTINAMA I VARKAMA.

U djelu *Siradžul-muluk*⁸⁴⁾ veli se: »Poznato je da su ljudi o ratnoj taktici napisali brojna djela i u njima dali planove, a da zato ne mogu saznati druge zemlje (narodi), jer svaki narod ima svoje planove i razne ratne vještine, taktiku, način borbe, prepade, navale, kako se susreće sa neprijateljem, o napredovanju, uzmićanju i drugim oblicima ratnih operacija, ali većina tih pravila su ista kod većine naroda pa ih pametan vojskovođa i sam predviđa i sprovodi.

A sada da najprije počnemo sa onim šta je od toga uzvišeni Allah u Kur'anu časnom spomenuo:

⁸¹⁾ Hasan ibn 'Ammar eš-Šurunbulali napisao je među ostalim i djelo *Gunjetu zevil-ahkam ve bugjetu duror il-hukkam šerh Gurer il-ahkam*. Nije jasno, je li naš autor mislio na ovo djelo.

⁸²⁾ *Feth ul-kadir* napisao je Kemaludin Muhamed ibn Abdulvahid es-Sivasi, poznat pod imenom Ibn Humam, umro 861/1457. Ovo je zapravo komentar djelu *El-Hidaje* Burhanudina Alije ibn Ebu Bekra el-Marginanije, umro 593/1197.

⁸³⁾ Kao bilj. 5.

⁸⁴⁾ Kao bilj. 34.

»I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za bitku«. ⁸⁵⁾ Dakle, tu je sadržano naređenje da čovjek uloži snage i ostalog, na primjer da pribavi oružja, koliko god je to u njegovoj moći. Neko od pametnih ljudi je rekao: »Allah je nama prikazao ponašanje u ratu riječima: »Kada se sa kakvom četom sukobite, budite postojani (smjeli) i mnogo Allaha spominjite, da biste postigli što želite i pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu, i ne prepirite se da ne biste klonuli i bez borbenog duha ostali, i budite izdržljivi, jer Allah je zaista na strani izdržljivih«. ⁸⁶⁾ Mevla (kadija) Kafija Prušćak (El-Akhisari) u svom djelu »*Uredba svijeta*« (Usulul-hikem fi nizamil-'alem), u uvodu (Mukaddime) veli: ⁸⁷⁾

»Kada je Allah Uzvišeni odredio da — do određenog vremena opstoji svijet — s opstankom ljudskog roda, a to se vrši rasplodom, udruživanjem i uzajamnim radom — pokazala se potreba za jednim sistemom, kojim će se na najljepši način urediti ljudski poslovi za sva vremena. Potom Božijim nadahnućem i Njegovom uputom predašnji su učenjaci i stari mudraci svrstali ljude u četiri skupine (grupe), pa prvu od njih sačinjavaju ljudi mača (seyf), drugu čine ljudi pera (kalem), treću poljodjelstva i četvrtu sačinjavaju obrtnici i trgovci, a nad svim tim skupinama dadoše upravu državi.

U prvu skupinu, od spomenuae četiri, spadaju: vladari, carevi i njihovi veziri kao i ostala vojska. Ovima je dužnost da drže disciplinu u svim skupovima, da pravedno i dobrim upravljanjem sve štite i to onako kako im to preporuče učeni i mudri ljudi, zatim da se bore i suzbijaju neprijatelja i vrše sve poslove koji spadaju u dužnost zapovjednika a o čemu ćemo, ako Bog da, i kasnije govoriti.

Drugu skupinu sačinjavaju učenjaci, mudraci i ostali dobri ljudi, slabi (nejaki), na koje spada dužnost da čuvaju Allahove zapovijedi i zabrane, da paze da li se postupa po Kur'anu i Sunetu, da šeriatske propise svima izlažu i dostavljaju, da sve skupine podučavaju u vjeri, da upućuju svijet na ibadet, lijepo obhođenje, da mole za dobro svih, a posebno da im vladar bude ispravan — na pravom putu.

U treću skupinu se ubrajaju težaci, poznati u naše doba kao raja. Njihova obaveza je da svojim trudom i zalaganjem sve spomenute skupine opskrbljuju svojim proizvodima, a to će činiti obradom zemlje, održavanjem vrtlarstva, uzgojem stoke, zasađivanjem voćnjaka i drugim proizvodima. Poslovi ove skupine su najodabraniji poslije skupine učenjaka i borbe za vjeru.

U četvrtu skupinu spadaju zanatlije i trgovci. Zanatlije su dužni da svojim proizvodima snabdijevati društvo, a trgovci da nabavljaju potrebnu robu i da je prodaju.

⁸⁵⁾ Kur'an, Enfal, 60.

⁸⁶⁾ Kur'an, Enfal, 45-46.

⁸⁷⁾ *Usul ul-hikem fi nizam il-'alem* Hasana Kafije Prušćaka, umro 1025/1616. preveden je turski, srpskohrvatski, francuski, njemački i madžarski jezik. Na turski ga je preveo sam autor i sam mu napisao i komentar. Na srpskohrvatski ga je preveo Dr. Safvet-beg Bašagić i štampao u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1919. godine, a kasnije i posebno.

Osobe koje ne spadaju ni u jednu od ove četiri skupine treba prisiliti da se uključe u jednu od njih. Neki filozofi smatraju da onog ko nije uključen ni u jednu od ovih skupina, treba ubiti, kako ne bi kao takav bio na teret društvu.

Svaka od spomenutih skupina treba da je ustrajna i stalna u svojim određenim poslovima, kako bi se na taj način održavao red u državi, a inače se događa obratno pri svakom propustu. Iz ovoga slijedi da ne treba prisiljavati ni jednu skupinu da radi poslove druge skupine, jer to izaziva nered i pometnju, kao što se dogodilo u ovom vijeku kada su prisiljavani raja i zanatlije da idu u vojsku pošto su vojnici zanemarili svoje dužnosti i obaveze. Takvo prisiljavanje je počelo 1001. h. godine (1592. g. po n. e.), a to traje i danas.

Dokle god se sultan pridržava starih odredaba, kako ih to šeriat propisuje, država će napredovati u poretku, društvu u disciplini, a i uprava u snazi i moći. Kada se pak napuste takve lijepe ustanove i prestane štiti taj odabrani pravac nastupiće na svim stranama nered i slabost. U takvim slučajevima se događa da i vlast pređe na drugoga. Bože, sačuvaj, islamske pokrajine od nereda i očuvaj osmansku državu od prelaza vlasti na druge i uslišaj o Ti, Bože, Svemogući!»

Hasan Kafija Pruščak (El-Akhisari) na drugom mjestu kaže:

»Allah je rekao: 'Budite oprezni!'; 'Neka budu oprezni i drže oružje'.⁸⁸⁾

Opreznost — čuvanje — je sve ono što ratniku treba za borbu kao: štit, pancir i slično, a oružje je poznato, pa prihvatiti ga stroga je dužnost i nije dopušteno neupotrijebiti ga u borbi. Međutim, u ovo vrijeme i opreznost i oružje se zanemaruju i ne pridaje im se potrebna važnost. Zato se i umnožilo dezerterstvo iz bojnih redova, a naročito u našim krajevima. Tome je svakako uzrok nemarnost vojnih zapovjednika. Vojnim starješinama je dužnost da lično pregledaju svoju vojsku, da vode brigu koliko imaju vojnika na broju i u tome se ne smiju oslanjati na druge. Takav je bio običaj prijašnjih zapovjednika.

Pripovijetka: Aleksandar Veliki je lično vršio smotru svoje vojske, pa je jednom pred njega došao jedan konjanik na topalastom konju, na što Aleksandar naredi da se ovaj odstrani. Na to se konjanik nasmija, a taj smijeh se učinio suviše neumjesnim u ovoj prilici, pa ga Aleksandar upita zašto se smije, a konjanik odgovori: »Čudim se tebi, jer pod tobom je konj za bježanje, a podamnom jahalica ustrajnosti, pa zašto me odstranjuješ. Ovakav odgovor iznenadi vladara pa konjanika ostavi u vojsci.

Još jedna pripovijetka: 'Amr ibn Lejs⁸⁹⁾ je vršeci smotru svoje vojske opazio čovjeka na mršavu konju, pa mu reče: »Neka su prokleti oni što od države dobiveni novac troše na gojenje butina svojih žena!« Na ovo će konjanik emiru: »O emire! Kada bi ti vidio butine moje žene osvjedočio bi se da su mršavije od butina ovog moga konja. To se svidje emiru i smijući se naredi da mu se dadne novca i tom pri

⁸⁸⁾ Kur'an, Nisa, 102.

likom reče ratniku: »Uzmi taj novac pa ugoji butine i tvoga konja i tvoje žene.«

Ukratko: Kontrolisanjem vojske, opreznost, vježba u rukovanju oružjem, njegovoj upotrebi u borbi, oslonci su za uspješnu borbu. Ovome svemu treba posvetiti najveću pažnju, a osobito u ovo vrijeme.

Sve ono čemu smo svjedoci u naše vrijeme o nadmoći neprijatelja prouzrokovano je napuštanjem ove stroge dužnosti — džihada i zalaganja.

Već od nazad pedeset godina mi u ovim našim krajevima iskusili smo da naši neprijatelji u ratu kada god su pronašli kakvo novo oružje uvijek su nas pobjeđivali, a kada god smo mi opet učinili slično tome mi smo odnosili pobjedu Božjom pomoći i snagom islama. Međutim, u ova današnja vremena su neprijatelji nadmoćniji upotrebom novih vrsta oružja, a i nebrigom naše vojske da uzme takvo oružje i da ga iskoristi, nego se zadovoljavaju sa upotrebom zastarjelih vrsta oružja, pa su zapali u ono u što su zapali; neka ih Allah naputi na pravi put i neka ih pomogne!

*Lukman*⁹⁰⁾, neka je Allah sa njim zadovoljan, je rekao: »Naoružavaju (pripremaj) se za teške dane, a onaj ko nije sposoban uhvatiti se u koštac sa poteškoćama, ne može se ni nadati uspjehu«.

Zatim je potrebno vojsku stalno podsticati na borbu. O tome i Svevišnji Allah kaže: »Ako vas bude stotinu izdržljivih, pobjeđiće dvije stotine, a ako vas bude hiljadu, pobjeđiće, Allahovom voljom, dvije hiljade. A Allah je uz one koji su izdržljivi«. ⁹¹⁾

Allahov Vjerovjesnik je rekao: »Ne priželjkujte sukob sa neprijateljem i molite Allaha za mir i zdravlje, a ako se pak sukobite sa neprijateljem budite postojani i strpljivi i znajte da je džennet pod sjenom vaših mačeva«. Alija, neka je Allah sa njim zadovoljan, kaže: »Strpljivost (izdržljivost) donosi pobjedu«. Rečeno je da, kao što god magnet privlači željezo tako i strpljivost donosi pobjedu; strpljivost nošenja oklopa donosi užitak oblačenja nove odjeće nakon toga. Rečeno je nekom od članova Beni Muleheb porodice⁹²⁾: »Čime ste postigli pobjedu«, pa je odgovoreno: »Sa jednim časom strpljivosti«, a kazano je i ovo: »Strpljivost je stepenica na ljestvama uspona prema radosti, strpljivost je ključ radosti i spasa«.

Jedni vele da su vojskovođi potrebna i svojstva i osobine nekih životinja: junaštvo pijevca, srčanost lava, navala svinje, lukavost lisice, strpljivost ranjena psa, obazrivost ždrala, opreznost gavrana i žestina vuka.

Kaže se da je spas u ustrajnosti, a smrt u bijesu, junaštvo je strpljenje jednog časa.

⁸⁹⁾ Neidentifikovana ličnost.

⁹⁰⁾ Lokman ili Lukman. Dobar čovjek, čovjek kome je data mudrost. Vjerovjesnika bez misije poslanstva. Vid. Kur'an Časni. Zagreb, 1969., str. 546. O Lokmanu govori 31. sure Kur'ana, koja nosi njegovo ime.

⁹¹⁾ Kur'an, Enfal, 66.

⁹²⁾ Benu Mulehheb, pleme ...

Afrasijab⁹³⁾ je rekao: »Junak je simpatičan čak i neprijatelju, a kukavica je mrzak i svojoj majci«.

Svemu ovome smo mi svjedoci, a što se događa na granicama Evropske Turske (Diyari Rum), a poglavito u našim krajevima, jer uistinu neki neprijateljski ratnici kada se osvjedoče u junaštvo naših boraca, zavole ih i tada mnogo hvale, šalju im poklone, a kada osjete kukavičluk kod nekih mrze ih i ismijavaju, pa im nekada pošalju i što od ženske opreme (pregaču, preslicu i slično). Mudro je rečeno: »Ne potcjenjuj neprijatelja, jer ako ga pobijediš nećeš se proslaviti, a ako ga ne pobijediš, nećeš se moći ispričati.«

Zatim je potrebno vojnom zapovjedniku da upućuje borce jedne na druge. Pisao je Ebu Bekr, neka je Allah sa njim zadovoljan, Halidu, sinu Velidovu, vojskovođi, neka je sa njim Božje zadovoljstvo, kada je ovaj izašao u borbu protiv odmetnika od islama (ehli ridde), između ostalog i ovo: »Znaj, da imaju oči s Allahove strane, koje te nadziru (prate), paze te i vide te. Kada se sretnoš sa neprijateljem nemoj prezati od smrti, pa ćeš biti spašen.«

Haruni Rešid⁹⁴⁾ je oporučio Abdulmeliku, sinu Salihovu, zapovjedniku vojske, ovo: »Ti si Božji trgovac, pa budi razborit, pa ako možeš steći, upusti se u posao (borbu), a ako ne, onda čuvaj glavnicu (vojsku), ne traži pljačke, pa će ti biti sve dobro.«

Kada vladar bude prisiljen unići u borbu neka ne ide naprijed, nego neka stoji pod zastavom, okružen oružjem i pratnjom i neka stalno mijenja odjeću, pa ako pobijedi neprijatelja neka im ne ostavlja na životu prvake njihove, jer mržnja neće izaći iz njihovih srca.

O tome svemu smo se uvjerali ovih vremena od strane zapovjednika slijedećih vilajeta: Bogdana⁹⁵⁾, Kara Eflaka i Erdelja, u kojima, Allah ih ponizio, tinja mržnja od nazad pedeset i više godina, pa kada su osjetili našu nebudnost i slabost, iskoristili su priliku i učinili šta su želili učiniti. Tako mi života ako se ostave i dalje, po staroj navici će učiniti ono što namjeravaju. Bože, daj nam da budemo ustrajni i strpljivi i pomozí nam da pobijedimo neprijatelja.

Natjecanje sa konjima, devama, natjecanje trčanjem ljudi i gađanje (streljaštvo) dozvoljeni su, jer je Poslanik, neka je sa Njim blagoslov i mir Božiji, dozvolio Selma ibn Akve'u da se natječe. Natjecali su se i ashabi i to trčanjem na konjima, devama, trkom ljudi-ratnika. Ratnicima je potrebno vježbanje koje se postiže natjecanjem,

U djelu *el-Feraid 'allel-kenz*⁹⁶⁾ stoji: »Dozvoljeno je natjecanje gađanjem strijelama, trka konjima, magarcima, katurama, s devama i trčanje pješaka«. U *Multekal-ebhur*⁹⁷⁾ stoji da je Božiji Poslanik, neka je

⁹³⁾ Afrasijab, turski vladar, glasoviti junak iz Firdusijeve *Šahname*.

⁹⁴⁾ Haran ur-Rešid, halifa iz dinastije Abasovića. Bio na položaju halife 786/809.

⁹⁵⁾ Bogdan — Moldavija, Kara Eflak-Vlaška. Vid. Evlija Čelebi, *Putopis*. Sarajevo, 1967., str. 142.

⁹⁶⁾ *El-Feraid fi hali il-mesail vel-kavaid* Mevla Mustafe ibn Bali, poznatog pod imenom Bali zade, umro 1069/1658.

⁹⁷⁾ Kao bilj. 24.

mir sa njim, rekao: »Nema takmičenja u drugom osim devama, gađanjem strijelama i trka sa konjima«. U drugoj predaji se veli: »Božiji Vjerovjesnik se natjecao sa Ebu Bekrom i Omerom, neka je Allah sa njima zadovoljan, pa je Vjerovjesnik u tom natjecanju odnio pobjedu, a natjecanje je potrebno kod borbe pri navali, uzmicanju i ostalim ratnim vještinama, pa je podučavanje u natjecanju pohvalno, a u svrhu da se udovolji obavezi borbe, koja je stroga dužnost«.

Kaže se da je Vjerovjesnik, neka je mir sa njim, rekao: »Meleki ne prisustvuju, nikakvim igrama osim pri streljaštvu i natjecanju«. U djelu *Medžme'ul-ehhur 'alel-multekal-ebhur*⁹⁸⁾ navodi se da je Vjerovjesnik, neka je mir sa njim, rekao: »Podučite svoju djecu plivanju i jahanju i naređujte im umješnost prema sklonostima.

U djelu *Šerhus-Siyer el-kebir*⁹⁹⁾: »Dopušteno je utrkivanje sa konjima, katurama, devama, magarcima i gađanje strijelama, jer su to sve vještine potrebne za borbu i odazivanje ovoj obavezi«. U djelu *Šerhul-ebhur libnül-Melik*¹⁰⁰⁾ stoji: »Dozvoljeno je nadmetanje u trci sa konjima, devama, ljudstvu trčanjem, gađanju strijelama, da bi se zadovoljile ratne potrebe.«

U djelu *Durrul-muhtar -m-*¹⁰¹⁾ od Ukbe ibn Amira prenosi se ovaj hadis: »Ko savlada streljaštvo, pa ga zapusti, ne pripada nama.«

U *Mešariku*¹⁰²⁾ ¹⁰³ ¹⁰⁴ stoji ovo: »Nema štete udarati u bubnjeve u boju, pa kada bi neko iznajmio one koji će udarati u bubnjeve u svrhu borbe, dozvoljeno je, a inače u svrhu zabave nije dozvoljeno«. U djelu *Hulasatul-fetava*¹⁰²⁾: »Nema štete razviti zastave da bi se raspoznavala islamska vojska kao što nema štete ni udaranje u bubnjeve u boju da bi se svijet okupio i pripremio za borbu«. U djelu *Feraid 'alel-kenz*¹⁰⁴⁾ piše: »Dozvoljeno je da bude bijele ili crne boje.«

U djelu *Multekal-ebhur*¹⁰⁵⁾ ¹⁰⁶ prenosi se, da je Vjerovjesnik, neka je sa njim mir, obukao u vrijeme osvojenja Meke crno džube i crni turban, a nema štete obući i plavu odjeću«. U djelu *Eš-šir'a*¹⁰⁶⁾ piše ovo: »Nema štete obući i zelenu odjeću, jer je to sunnet (tradicija) Pejgamberov«. U djelu *Medžme'ul-ehhur 'alel-Multekal-ebhur*¹⁰⁷⁾ stoji: »Nema štete obući turbane, jer se prenosi da je Vjerovjesnik imao više turbana koje bi nosio u borbu, kako to stoji i u djelu ez-Za-

98) Kao bilj. 26.

99) Kao bilj. 5.

100) Abdullatif ibn Abdul-Aziz ibn Eminuddin Ibn Memek (Ibn Firište), umro 797/1395., napisao je komentar djelu *Medžme'al bahrejn* od Muzaferudina Ahmeda ibn Alije es-Sa'atije, umro 694/1294., a ne djelu *Medžme'al-ehhur*.

101) Kao bilj. 32.

102) Kao bilj. 29.

103) Kao bilj. 33.

104) Kao bilj. 96.

105) Kao bilj. 24.

106) *Šir'at ul-islam* napisao je Muhamed ibn Ebu Bekr Imam zade, umro 573/1177.

107) Kao bilj. 26.

hire«,¹⁰⁸⁾ Iz djela *Feraid*¹⁰⁹⁾ prenosimo: »Božiji Vjerovjesnik, neka je na Njeg Božiji blagoslov i mir, rekao je: 'Rat je varka'.« Djelo *Šerhus-siyer-el-kebir*¹¹⁰⁾, donosi slijedeći tekst: »Dozvoljena je varka da bi se izbjegla neugodnost ili da se spriječi neželjeno.«

U djelu *Sirretul-fetava*¹¹¹⁾ se prenosi iz djela *Muhtesarul-muhit*¹¹²⁾ da je u varki velika korist. U djelu *Et-Tergibu vet-terhib*¹¹³⁾, prenosi se hadis, kojeg priopćuje Sehl, neka je Allah sa njim zadovoljan, a koji glasi: »U dva slučaja otvore se nebesa i rijetko kada da u tim momentima bude odbijena dova onih koji dovu čine, a to su časovi pozivanja na namaz i stajanje u bojnim redovima na Božijem putu.«

Upozorenje: Postavlja se pitanje da li je rvanje novotarija u vjeri (bid'atun) i da li se mladima može dozvoliti rvanje, jer o tome ima tragova i u tradiciji (eser), ali se mora paziti: ako se rvanjem želi zabavljanje onda je to pokuđeno (mekruh) i treba ga spriječiti, ali ako se želi jačanje organizma u svrhu borbe sa neprijateljem, tada je rvanje dozvoljeno, i za to će se dobiti nagrada.

Isti je slučaj sa konzumiranjem pića »muselles« (u kojeg dvije trećine opojnosti izlape): ako se sa njim želi užitak, zabranjeno je, međutim, ako se konzumira u borbi sa ciljem dobijanja veće snage i kurazi, u tom slučaju je dozvoljeno. Tako stoji u djelu *Dževahiru el-fetava*.¹¹⁴⁾

Važna napomena: (tenbihi 'azim): »Allah vam zapovijeda, da odgovorne dužnosti povjeravate onima koji su ih dostojni«¹¹⁵⁾, a Pejgamber, neka je mir sa Njim, rekao je: »Ko izvjesni posao povjeri nekom čovjeku, a među njegovim podređenim se bude nalazio drugi čovjek, koji je preči za taj posao i sposobniji od spomenutog, taj je iznevjerio Allaha, Njegova Vjerovjesnika kao i islamsku zajednicu (džema'atul-muslimin). Ovo stoji napisano u djelu *Durer*.¹¹⁶⁾

Korisna napomena: -m- »Ko u islamu uspostavi kakav lijep običaj za njegov će dobiti nagradu, a i nagradu onih koji se budu pridržavali tog lijepog običaja iza njega, a ni ovima se neće nagrada umanjiti. Tako isto ko u islamu uspostavi kakav ružan običaj (suneten sejjieten) njemu pripada grijeh, a i grijesi svih onih koji taj ružni običaj poslije

¹⁰⁸⁾ *Ez-Zehiret ul-fetava* ili *Ez-Zehiret ul-burhanijje* Burhanudina Mahmuda ibn Ahmeda ibn Abdullaziza ibn Omera ibn Maze el-Buhari, umro 616/1218.

¹⁰⁹⁾ Kao bilj. 96.

¹¹⁰⁾ Kao bilj. 5.

¹¹¹⁾ *Sirret ul-fetava* sastavio Sadik Muhamed ibn Ali es-Sakizi.

¹¹²⁾ *Muhtesar ul-muhit* ili *El-Muhit ul-burhani* napisao je Burhanudin Mahmud el-Hanefi, umro 616/1218.

¹¹³⁾ *Et-Tergib vet-terhib*, sabrao i napisao hafiz Ebu Muhamed Abdul-'azim el-Munziri, umro 656/1258.

¹¹⁴⁾ *Dževahir ul-fetava* Ebu Bekra Muhameda ibn Mefahira ibn Abdur-rešida el-Kermanije.

¹¹⁵⁾ Kur'an, Niša, 58.

¹¹⁶⁾ *Durer ul-hukkam fi šerh-i Gurer il-ahkam*. I osnovno djelo i njegov komentar napisao je Muhamed ibn Feramuz ibn Ali Munla Husrev, umro 885/1480.

njega budu činili, a ni grijesi nikome neće biti umanjeni.« Ovo prenosimo iz djela *el-Mešarik*.¹¹⁷⁾

Obzirom da je ovo poglavlje najvažnije to smo o njemu više govorili, a zatim nalazimo za shodno da sada objasnimo šta dovodi i kako se postiže pobjeda, kada se može nadati Allahovoj pomoći, kao i razlozima koji vode porazu, neka nas Allah sačuva od poraza.

U djelu *Usulul-hikem*¹¹⁸⁾ se kaže: »Glavni stub pobjede je ispravnost (es-salah) i pobožnost u vojsci. Allah kaže: 'Allah je zaista na strani onih koji se Allaha boje i grijeha se klone i koji dobra djela čine'*¹¹⁹⁾; 'Pomozite sebi strpljenjem i molitvom'.¹²⁰⁾ Bez sumnje je jasno da pobjeda dolazi s Allahovom pomoći, a te pomoći nema ako Allah nije zadovoljan sa zajednicom, pa je zato veoma važno da sultan i njegovi veziri naređuju svojim vojnicima bogobožnost i ispravnost i da ih sprečavaju od grijeha (fisk) i ružnih djela i da ih odvrćaju od štetnih novotarija i griješnih postupaka. Sve će ovo biti lako postići sa lijepim postupkom (bi husnis-siyase) i disciplinom, zatim obazrivim postupkom sa odabranim i odvrćanjem od loših i nevaljalih osoba. Za uspješnu pobjedu je nadalje potrebna dova od strane učenih, šejhova, zatim od slabih i nemoćnih (siromašnih) i njihova želja za pobjedom, jer je Vjerovjesnik, neka je mir sa njim, rekao: »Sudbinu ne može izmijeniti ništa osim dova, a život se može produžiti samo dobročinstvom (dobrim djelima)«. Vjerovjesnik, neka je mir sa njim, veli i ovo: »Vi ćete biti pomognuti od strane slabih između vas, pa je zato potrebno ovoj skupini obratiti pažnju sa dobročinstvom i zadovoljavanjem njihovih potreba, da bi tako njihova srca bila uz vas, pa da vam oni kao takvi dovu čine iskreno i sa najboljim namjerama, a u tome je opet velika dobit i korist kako za one odabrane (lil-havassi) tako i općenito za narod (vel-'ammi). Isto tako je potrebno kloniti se svega onoga što bi uznemirivalo slabe, pa bi oni na takav način se odbili od vas i ne bi vam želili dobro, a u takvom lošem postupku je velika šteta, općenito. U naše doba, međutim, kod većine ljudi se opaža samo pohlepa, uznemirivanje, omalovažavanje (dobrih ljudi) osobito od strane rukovodilaca (et-taifetul-hassa), neka ih Allah okrene na pravi put.

Zatim je između uzroka koji vode pobjedi i odlučnost sultana i njegova volja da vojsku disciplinira i da joj pruži obećanje da će biti nagrađeni nakon pobjede i da ta obećanja ispunjava, a da zaprijeti kaznom ako vojska bude uzmicala iz bojnih redova, a upravo je u ruskim stranama (hududir-rum) uobičajeno da se bježi iz okršaja sa neprijateljem, a to naročito kod nas. Zato je potrebna čvrsta odluka da se bježanje suzbije, osim ako povlačenje i uzmicanje nisu u općem interesu, jer se kaže: »Uzmicanje i povlačenje je nekada bolje od postojanosti i strpljenja, ako za takvu postojanost nije vrijeme, jer je rečeno: »Pobjeći na vrijeme je bolje nego li ustrajati u nevrijeme«.

¹¹⁷⁾ Kao bilj. 29.

¹¹⁸⁾ Kao bilj. 87.

¹¹⁹⁾ Kur'an, Nahl, 128.

¹²⁰⁾ Kur'an, Bekare, 45.

Amr ibn el-'As¹²¹) jednom prilikom reče Muaviji, neka je Allah sa njima zadovoljan: »Nekada te vidim ustrajnim kako napreduješ, pa zaključim da si hrabar, a katkada uzmičeš, pa pomislim da si kukavica«, na što mu Muavija u stihu odgovori:

»Junak sam gdje god mi se zgoda pokaže,
A strašivica, gdje junaštvo ne pomaže«

(Prepjev Bašagića).

Zatim je od povoda pobjede da vojska bude odlučna za borbu u svrhu veličanja (li-i'zazi) Božije vjere i Njegove riječi, a da joj od borbe ne bude svrha imetak i položaj. Božiji Vjerovjesnik, neka je blagoslov i mir sa njim, kaže: »Allah se obavezao (hakkun al-el-lahi) da će biti na pomoći trima skupinama: borcima na Božijem putu, onima koji stupaju u brak da bi sačuvali čednost i koji piše da bi podmirio dugovanje.«

Jedan od uzroka pobjede je i podložnost vojske zapovjednicima, da se međusobno slažu i žive u ljubavi i bratstvu, zatim u sprečavanju razdora i neprijateljstva, a ovo je jedno od veoma važnih pitanja i upravo u naše vrijeme to je izgubljeno (napušteno), pa se javlja svađa i licemjerstvo. Zato je neophodno raditi na razvijanju sloge.

Nakon što se bude pazilo na sve spomenute napomene koje vode pobjedi, potrebno je i nužno imati čvrsto vjerovanje i pouzdanost u Uzvišenog Allaha, vladara, koji obilno nagrađuje, zatim osloniti se i pouzdavati u zagovorništvu Vjerovjesnika, neka je mir sa njim i vjerovanje u njegove mudžize, a on napućuje na dobro.

A sada da vidimo šta doprinosi porazu i pobjedi neprijatelja nad muslimanima.

Prije svega je tome uzrok neizvršavanje dužnosti i obaveza, kako to možemo jasno vidjeti i iz hadisa, a tu je osnovno nepokornost i odmetništvo od vojske. Allah Uzvišeni je objavio nekim pejgamberima ovo: »Kada Mi griješi onaj ko je Mene spoznao, ja ću mu nametnuti onoga ko Mene ne poznaje«. Božiji Vjerovjesnik, neka je mir sa Njim, je rekao: »Nema pobjede uz razvratan život«, a to je i logično, jer razvrat, ružna djela i nasilje su izdaja vjere, a izdajnik je strašiv, pa strašiv čovjek ne može postići pobjedu, nego će biti poražen. Od nazad tri godine pojavilo se u evropskoj Turskoj (diyari Rum) nasilje i razvrat u muslimanskoj vojsci, pa mnogi pojedinci po gradovima vrše napadaj na čast muslimana (a'radil-muslimin), otimajući im imovinu, napadaju na žene, djecu, uništavaju hranu raje, uznemiruju sirotinju i nemoćne, a to osobito čine odabrani (et-taifetul-hassa), pa je zato Allah i napustio neprijatelja na granice naših krajeva, koji su silno navalili i mnoge utvrde osvojili, a iz čega se može crpiti pouka, pa učiniše šta su učinili. A sve to se dogodilo u islamskoj vojsci zbog napuštanja discipline i pravilne politike, zatim zbog neizvršavanja dužnosti. Tako mi života većina tih propusta su nastali usljed pohlepe za imetkom, ne pazeći da li je nešto dozvoljeno (halal) ili zabranjeno (haram). Neka Uzvišeni Allah probudi srca zapovjednika i vezira i neka ih spasi od takvog stanja, a On je Moćan i Velik!

¹²¹) Savremenik vjerovijesnika Muhameda i istaknuti vojskovođa.

Među uzroke poraza spada i neiskorištavanje datih prilika, zatim oholost, omalovažavanje neprijatelja, pa je zbog svega toga potrebno pokajanje (tevbe) i vraćanje Uzvišenom Allahu, uz dovu (molbu) da nas probudi iz nemarnosti, zablude i da tek onda možemo iščekivati postizanje cilja.

O Bože, koji izmjenjuješ stanja, naše stanje popravi na ljepše!

Peto poglavlje:

O NASILNICIMA (ODMETNICIMA), NJIHOVIM POMOĆNICIMA (JATACIMA) I POSTUPKU PREMA OVIM.

U djelu *Medžme'u Burhanud-din*¹²²⁾ stoji ovo: »Islamski učenjaci su složni u tome da je muslimanskom vladaru dopušteno da povede borbu protiv onih ljudi koji zalutaju i počnu vjeru tumačiti na osnovu dvosmislenih tekstova, jer je Alah rekao: »Borite se protiv one skupine koja je učinila nasilje sve dok se Alahovim propisima ne prikloni«¹²³⁾, a kada se priklone treba ih pustiti na miru.

U djelu *Feraid 'alel-kenz*¹²⁴⁾ veli Zejle'i ovim povodom: »Borba protiv takvih je kao i borba protiv neprijatelja u ratu«.

U djelu *En-Nesefiye*¹²⁵⁾ nalazi se ovo: »Islam uvjetuje da se bude milostiv prema muslimanima i da te raduje ono što i njih raduje, ali prema otpadnicima (nasilnicima) treba obratno od tog da se postupi'.

U djelu *Tatarhaniye*¹²⁶⁾ kaže se: Pitanje protjerivanja je stvar odluke najvišeg državnog tijela a nije na volju mase, a taj čin je dopušten u svim vrstama prekršaja. Ovo mišljenje se pripisuje imamu Aliji, što se navodi u *Kafiyi*¹²⁷⁾, kao npr. slučaj novatora, jer se smatra da mu je cilj širenje smutnje iako mu se ne sudi za nevjerstvo, kao što stoji u *Et-Temhidu* od Kuhstanija¹²⁸⁾.

U fetvi en-Nesefija o pitanju ubistva pomoćnika ubice i bunitelja rečeno je: Takve je dozvoljeno ubiti i za njihovo ubistvo slijedi Božija nagrada. Ako uslijedi prigovor: Kako će imati nagradu (sevab) onaj koji ubije muslimane, velim: Jedan od uslova islama je pažnja prema Božijim stvorenjima, radovati se njihovoj radosti i saosjećati u njihovoj žalosti, a što se tiče ovih, njihov postupak je potpuno suprotan tome. Ako se kaže: Ubijeni su u vrijeme njihovog kajanja, odgovor se za to nalazi u riječima Uzvišenog Boga: »A kad bi i bili povra- ćeni opet bi nastavili da rade ono što im je bilo zabranjeno.« (El-En'am, 28.) Tako stoji u *Džami'ul-fetava*.¹²⁹⁾

¹²²⁾ Neidentifikovano djelo.

¹²³⁾ Kur'an, Hudžurat, 9.

¹²⁴⁾ Kao bilj. 96.

¹²⁵⁾ *Fetava en-Nesefiye* od Nedžludin Omera ibn Muhameda en-Nasefi, umro 537/1142.

¹²⁶⁾ Kao bilj. 7.

¹²⁷⁾ *El-Kafi Šerh el-Vafi*. Napisao Ebul-Berekat Abdulah ibn Ahmed ibn Mahmud Hafizudin en-Nesefi, umro 710/1310.

¹²⁸⁾ Pod naslovom *Et-Temhid* Katib Čelebi navodi više djela. Ne znamo na koje se autor poziva.

¹²⁹⁾ *Džamiul fetava* od Šejh Krk Emre el-Humejdije, umro 880/1475.

Napomena:

»Allah neće izmijeniti jedan narod dok on sam sebe ne izmijeni.«
(Er-Ra'd, 11.)

Šesto poglavlje:

O NOVČANOJ GLOBI — KONFISKACIJI.

Allah je rekao: »I borite se radi Allaha, onako kako se treba boriti«¹³⁰), što znači borite se na Allahovom putu potpunom borbom, a to će reći: borite se životima, imecima, kako to stoji u djelu *Šerhus-sijer-el-kebir*.¹³¹) Nije dozvoljeno konfiskovati imetak dobijen od plijena.

U djelu *Multekal-ebhur*¹³²) stoji ovo: »Nema grijeha da imam (zapovjednik) uzme od muslimana nešto imetka, kojeg će podijeliti ratnicima da bi ovi suzbili neprijatelja, kako bi oni mogli sebi nabaviti hranu i ratnu opremu, a to je dozvoljeno u slučaju kada vojsci nije dostatno ono što dobiju od države (beytul-mal), pa se konfiskuje za nevolju da bi se na taj način manjom štetom (konfiskovanjem) suzbila veća šteta (neprijatelj). Istina je da je Pejgamber, neka je mir sa njim, uzeo pancire (oklope) od Safvaria, a bez njegova pristanka, a i Omer je, neka je Allah s njim zadovoljan, uzeo konja od jednog neborca i predao ga ratniku.

U *Šerhul-medžme'* djelu od Ibni Melika¹³³), prenosi se hadis od Abdulah ibn Omera, koji kaže, da je Vjerovjesnik, neka je na Njeg Božiji blagoslov i mir, rekao: »Ratniku pripada nagrada, a i onome ko je konfiskovao pripada njegova i ratnikova nagrada«. Ovaj hadis pripoćuje Ebu Davud, a nalazi se u djelu *Miškatul-mesabih*.¹³⁴)

Zaključak:

O BLAGOSTI, PRAŠTANJU, MILOSTI.

Allah kaže: »Zato ti velikodušno oprosti«.¹³⁵) U djelu *Siradžul-miduk*¹³⁶) se kaže da se pod izrazom »velikodušno praštan je« smatra (misli) zadovoljstvo s nečim bez korenja onoga ko je pogriješio, a kaže se i to da znači zadovoljiti se bez da onaj ko je pogriješio i ne nasluti ukor niti da ti zahvaljuje na oprost.

Erdešir Babek kaže¹³⁷): »Ne poteži sablju na onog ko se ogriješio, ako je dovoljno da ga izbatinaš«. Tako stoji u djelu *Usulul-hikem*.¹³⁸)

¹³⁰) Kur'an, Hadž, 78.

¹³¹) Kao bilj. 5.

¹³²) Kao bilj. 24.

¹³³) Kao bilj. 100.

¹³⁴) Kao bilj. 50.

¹³⁵) Kur'an, Hidžr, 85.

¹³⁶) Kao bilj. 34.

¹³⁷) Osnivač nove perzijske države, oko 227. godine nove ere i prvak dinastije Sasanovića (Sasanida).

¹³⁸) Kao bilj. 87.

¹³⁹) Kao bilj. 50.

Enes prenosi hadis i kaže da je Vjerovjesnik rekao: »Obradujte, a ne otežavajte, smirujte, a ne odbijajte«.

U djelu *Miškalah-mesabih*¹³⁹⁾ -k- nalazi se hadis: »Allah voli blagost u svim stvarima (djelima-postupcima)«. U djelu *El-Mešarik*¹⁴⁰⁾ -h- Ebu Hurejre prenosi slijedeći hadis: »Allah neće biti milostiv prema onome ko nije prema ljudima (svijetu) milostiv.«

Rekao je Ahnef¹⁴¹⁾: »Smatram da najveću pomoć od svijeta imam zbog blagosti«, istinu je rekao Ahnef, jer onome ko je blage naravi svijet pomaže. Priopćuje se hadis od Enesa, kada je on pitao Pejgambera: »Ko je najodabraniji među ljudima?, kojom prilikom mu je Pejgamber odgovorio: »Onaj ko je najljepše naravi.« Muavija je rekao: »Najpreče je da prašta onaj ko je u mogućnosti da se osveti, a najluđi među svijetom je onaj ko tlači nižeg od sebe«. Tako stoji u djelu *Sirađžul-muluk* -k-.¹⁴²⁾

Ebu Hurejre kaže: »Lijepa riječ je sadaka (milostinja), a u djelu *El-Mešarik*¹⁴³⁾ prenosi se hadis, kojeg priopćuje Enes: »Svaku stvar će ukrasiti blag postupak, a grubost će svaku stvar učiniti ružnom«. Iz citiranog djela -k- Ibn Omer priopćuje ovaj hadis: »Svi ste čuvari svojih stada i svak je odgovoran za svoje stado.« -h-.

Ibn Omer prenosi ovaj hadis: »Onaj ko pomogne svoga brata u nevolji i Allah će njega pomoći«. Ovo iz spomenutog djela.

Allah kaže: »Onaj ko se bude za dobro zalagao — biće i njemu udio u nagradi, a onaj ko se bude za zlo zauzimao — biće i njemu udio u kazni, a Allah nad svim bdije.«¹⁴⁴⁾

»Kada budete pozdravljeni pozdravom, ljepšim od njega otpozdravite, ili ga uzvratite, jer će Allah za sve obračun tražiti.«¹⁴⁵⁾

Neka je hvala Allahu!

K r a j !

»Prepisano iz autografa (aslun-nusha)«. ¹⁴⁶⁾

Preveo sa arapskog:
Mehmed Mujezinović

¹⁴⁰⁾ Kao bilj. 29.

¹⁴¹⁾ Ahnef ibn ul-Kajs, vojskovođa četvrtog halife Alije. Umro poslije 687. godine.

¹⁴²⁾ Kao bilj. 34.

¹⁴³⁾ Kao bilj. 29.

¹⁴⁴⁾ Kur'an, Nisa 85.

¹⁴⁵⁾ Kur'an, Nisa 86.

¹⁴⁶⁾ Prema ovoj napomeni, koju prepisivao donosi na kraju svoga prepisa, kao i bilješki na margini prvog lista rukopisa, slijedi da je Hasan, sin Muhamedov, a učenik Mustafa Sidki ef., svoj prepis ove medžmue napravio iz pišceva autografa.

IDŽAZETNAMA (SVJEDODŽBA)*)

Mustafa Sidki Sarajlića

U ime Allaha Milostivog Samilosnog!

Hvala Onome koji nas je uputio da spoznamo pravu vjeru i Koji nas je učinio članovima zajednice koja prihvata i slijedi pravu vjeru, Koji je dao i povezao u čvrstu cjelinu odredbe šerijata, Koji je preporučio nauku kao nasljedstvo Božijih poslanika i vjerovjesnika i učenjake i učinio simbolima Svoga dobročinstva. I neka je blagoslov na Poslanika Njegova koji je oporučio istraživanje i znanost, bogobojaznost i predanost. Neaka je blagoslov i na one koji su dospjeli do Istine, koji se Njega boje iskrenom i pravom bogobojažnošću i koji su prenijeli Istinu do onih koji ih slijede prema uputama njihovim.

I, iza ovog, kaže siromah, kome je potrebna milost Allaha, Bogatog i Moćnog, Mustafa sin Huseina i unuk Hadži Mustafe-Mostarac, da mu Allah dade uspjeh u onome s čime je On zadovoljan i da ga nagradi najljepšom nagradom na Onome svijetu.

Uistinu, najvrijednije u mome životu je ono što sam iskoristio na putu stjecanja znanja; prelazio sam kroz pustinje i nepoznate zemlje, a najbolje za čovjeka je ono što mu donosi sreću na oba svijeta. To je nauka kojom se rasvjetljava ono što je nejasno onome koji je na tome putu. Na taj način učenjak postaje uzor i ukras svijetu. A to je svojstvo Allah dodijelio čovjeku, svojstvo kojim je čovjek učinjen uzvišenijim i nadmoćnijim i od anđela. I On je uspostavio njegov značaj u svemiru skoro jednak značaju osovine na kotaču. Na ovo te upućuje i tajanstvo Božijih riječi: »Naučio je Adema imenima«. Allah kaže i ovo: »Jesu li jednaki oni koji znaju i oni koji ne znaju?! I kaže: »Od robova Njegovih Allaha se boje samo učenjaci«. Prednost učenjaka nad pobožnim je kao prednost Mjeseca u bliskosti Zemlji nad ostalim nebeskim tijelima. A Božiji poslanik, mir i milost Allahova neka su nad njim, kaže: »Učenjaci su nasljednici Božijih poslanika.« A poznato je da su Božiji poslanici na višem stupnju časti, pa kaže Božiji poslanik: »Proživjet će Allah robove Svoje na Danu sudnjem, odvojit će učenjake i reći će: »O skupino znanstvenika, nisam vam dao znanost Svoju osim što sam vas poznavao i nisam vam dao znanje samo kao patnju. Raziđite se, oprašta vam se.«

Božiji poslanik, mir i milost od Allaha da su s njim, kaže i ovo: »Rekao je Allah: »Ne ponižavajte roba kome nisam dao znanje, jer ne mrzim onog koga sam poučio.«

Božiji poslanik, mir i milost da su s njim, još kaže: »Sahat stjecanja znanja je bolji od sto hiljada neobaveznih klanjanja Allahu; bolji je od sto hiljada pomicaja na tespihu; i vrijedniji je od deset hiljada konja s kojim se bore vjernici.«

*) Jedan od Sarajlićevih učenika bio je i Mustafa ef. Mukić, muderis i muftija mostarski. Spadao je među najbolje njegove učenike. Ova idžazetnama može biti da je izdata upravo Mukiću, jer i njegovo ime i ime oca mu, poklapaju se s imenima u idžazetnama.

Ovo su neki od dokaza o značaju nauke prema Tradiciji. A brojni su i logički dokazi o ovome. Neki su navedeni u Velikom tefsiru, gdje se govori i o Božjim riječima »Naučio je Adema imenima.«. Tu se kaže: »Znaj da je znanje oznaka časti i savršenosti, a neznanje je znak nedostataka i siguran je znak oholosti. Pa ako bi se znalcu reklo »O neznalico!« — njemu bi to nanijelo bol, i ako on znade da je to neistina. A ako bi se reklo neznanici »O znalče!« — obradovao bi se, i ako znade da nije znalac. Stoga je neznanje izvor mahana, a znanje je majka vrlina.«

Onaj koji postigne znanje, postigao je i cilj.

Ali daleko je zvijezda Sureja od dohvata ruke!

I kaže Allah: »Allah uzdiže na više stupnjeve one, koji vjeruju i one, koji znaju.«

A da se postigne znanje potrebno je ispuniti više preduvjeta. Prvi je preduvjet zdrav razum, oslobođen od zabluda. Ali razum, onakav kakav je, nije imun na zablude. Zablude nisu prouzrokovane samo osjetilima. Veoma važno je (posebno u vjerskim znanostima) znati šta je čemu izvor i na šta se šta oslanja da bi se stiglo do Istine. Ibni Mubarek kaže: »Izvor je u vjeri, a da nema toga oslonca, svak bi govorio proizvoljno šta hoće.« A Sevri kaže: »Izvor je oslonac vjernika.« I nastavlja »Studirao sam hadise Hamad ibni Zeida«, pa dodaje »Kako su prelijepi — samo da još imaju krila!« A to znači da imaju potvrde u vjerodostojnim izvorima.

I zaključak je u koji nema sumnje da zasnivanje znanosti na vjerodostojnim izvorima predstavlja obavezu, koja slijedi iz Tradicije.

Neki su tvrdili da je stjecanje znanja obaveza cijele zajednice određena Allahovom naredbom. I stoga učenjaci neprestano podnose teškoće i tuđinstva, podnose napore na ovom putu da bi se počastili ovom čašću i da bi se uzdigli na stupanj ove vrline. Od tih je i naš gospodin, koji je spoznao Allaha, znalac spoznavanja Stvoritelja, koji putuje kroz noć da bi dospio do istinskog znanja, koji se uspinje da bi savladao pojedinosti spoznaje, a to je dijete iskreno i intelektualno razvijeno, učenik koji voli znanost i koji se uzdigao iznad drugih — Mustafa, sin Mehmeda, Mostarac, Allah ga uputio na ono s čime je On zadovoljan i rasvjetlio mu put da bi postigao ono, što želi i uljepšao mu položaj u kome ostvaruje svoje namisli. Želeći znanje i rad u potrazi za Božjim zadovoljstvom, boravio je u društvu ovoga, koji mu izdaje Svjedodžbu i stekao određeno znanje iz tradicijskih i racionalističkih znanosti, a potom je napustio svoj zavičaj i otputovao u zaštićeni Istanbul, predano se trudio, obilazio kuće znalaca i kucao na njihova vrata i postao je njihov sluga. Zatim se vratio u domovinu i ponovo se pridružio društvu ovog siromaha. Izučavao je temelje prava i pojedine pravne discipline, književnost i druge tradicijske i racionalističke znanosti.

Uvjerio sam se da je ispravan, Allah mu uvećao tu ispravnost, a saznao sam da je koristan i da mu znanje dotječe iz dubine da bi koristilo i drugim. Zatražio je od nas svjedodžbu, jer je ispunio uobičajeni rok studiranja, a savladao je i ono što se tražilo iz inih knjiga.

Kolebao sam se preispitujući podobnost moga znanja za ispunjavanje postavljenog mi zahtjeva. I kod sebe sam našao veoma malo. Ali došlo mi je nadahnuće da je izdavanje svjedodžbe propisani običaj, a bojeći se da on ne bi propao, izdao sam mu svjedodžbu da kazuje ono što je od mene čuo iz svih praktičkih i teoretskih znanosti, tradicijskih i racionalističkih, izvornih i izvedenih, tesfira i hadisa, i ostalih, s uvjetom da se brine o zahtjevima, koje su postavili znalci i prenosioci, i da predstavi i prenese neophodne predgovore i pogovore na početku i na kraju.

Znanje sam počeo sticati u sedmoj godini u domovini, u poznatom Stocu, gdje je moje tijelo prvi put dohvatilo zemlju zavičaja. A kada sam dostigao zrelo doba za sticanje znanja iz Kur'ana i drugih izvora, otišao sam u Mostar a na kratko i u druge gradove. Potom sam otišao u Sarajevo, Allah ga sačuvao od nesreća i nezgoda, i tu sam ostao skoro tri godine, stekavši od vrljih učenjaka nešto znanja iz sintakse i gramatike arapskog jezika. Vrativši se u zavičaj, imao sam želju da se uspinjem uz stepenice usavršavanja i strasno sam čeznuo da uzmem znanje iz usta velikih znanstvenika. Odlučio sam da odem u Istanbul, stjecište vrljih ljudi i mjesto u kome se okupljaju ljudi znanja i kreposti, Allah ga sačuvao od nesreća i propasti. Da bi postigao ovaj cilj trpio sam mnoge nevolje. I dospio sam do tih vrljih odličnika, prisustvovao sam njihovim sastancima i ubrzavao sam koraćanje u potrazi za znanjima i poznanstvima. Od njih je i vrlji istraživač i usavršeni ispitivač, gospodin Hasan, sin Muhameda, Trabezuni, neka mu Allah dade najviši stupanj. Od njega sam kroz četiri godine preuzimao znanja. I prije primanja svjedodžbe, vratio sam se u domovinu. Kada sam se nastanio u Mostaru prestale su moje teškoće. Bavio sam se profesorskim poslom i izdavanjem fetvi.

(Allah daje znanje onome kome hoće i On najbolje znade stanje slabašnog roba!)

S odredbom i vrlinom Njegovom, koji je plemenit i uzvišen, upotpunjeno mi je dobročinstvo — poslao mi je dvije knjige, molitvu i svjedodžbu, Allah ga počastio s, dobrim i s još više. A on je preuzeo znanje od savršenog učenjaka Sejjida Ebu Mustafe Muhameda ibn Sejida Mustafe El-Alaja, a on je uzeo od svoga šejha, prvaka Ebu Saliha Sejida el-hadž Omera ibn Saliha et-Tokatija, a on je uzeo od svoga šejha Ebu Muhameda Ibrahima et-Tokatija, a on je uzeo od svojih profesora Ebu el-Fahra Halila El-Konevi i Ebu Seid Sulejmana el-Čanki, koji su uzeli od svojih plemenitih profesora. Također je spomenuti uzeo od vrlog Sejid Muhamed Emina El-Hadimi, Allah ga nagradio s vječnoma nagradom. Ustaz je učio i dobio svjedodžbu i od ovog odličnika, a on je učio kod svog oca Šejh Seid Ebu Seid Muhameda El-Hadimi, a poznat je pod imenom Muftija El-Hadimi. On je uzeo od poznatog el-hadž Hafiz Osmana El-Akšehirije, a on od šejh Omera Har- butije i od šejha Sejid ibn Sejid Muhamed El-Hadimi i od šejha Sejid Muhameda Seid El-Medeni, koji su svjedodžbe dobili od svojih plemenitih šejhova: ovaj ustaz Allah osnažio njegov duh, također je primio svjedodžbu od vrlog istraživača i usavršenog ispitivača Sejid Muhameda Emina, poznatog pod imenom Osman-efendi-zade, Allah mu dao

svako dobro i još više, a on je dobio od svoga oca Osman ibn Mustafe Zaferani i od poznatog i učenog šejha Ismaila ibn šejh Mustafe bin šejh Mahmud el-Kelbi i od šejha Muhameda ibn šejh Jusufa El-Antaki, poznatog kao Mufti-zade, neka se proslavi kao poznat. On je uzeo od ovog imama, a imam je uzeo od svoga oca komentatora Sahihul Buharije i Muslima, koji je poznat pod imenom Jusuf-efendi-zade, dok lanac od njih obojice ne stigne do Ebu Hanife Numan ibn Sabita i od Sejid el-Hadimi Ahmed ibn Abdurahman ibn Abdulah En-Nevšeheri poznatog pod imenom Čelebi zade, koji je uzeo od svoga oca Muhamed el-Fadila, poznatog pod imenom Sačakli-zade, a njihov lanac stiže do istraživača Sejjid Taftazanije. Imam je također uzeo i od Šejha, za koga se čovjek ima razloga žrtvovati koji je autor poznatih knjiga, Sejid ibn Sejid Muhamed El-Hadimi, poznatog pod imenom Mufti el-Hadimi, a on je preuzeo od svoga oca poznatog Mustafe El-Hadimija, koji je uzeo od Muhameda El-Tarsusi, a on od svoga oca Ahmed et-Tarsusi, a on od Ahmeda ibni Hajdara el-Kurdi od Muhameda Šadini, a on od djeda Ibni El-Mendželi, dok lanac ne stigne do Sejida Šerifa El-Džurdžanije, a također je uzeo od svoga šejha istraživača Ahmed el-Abadi, a on od Muhameda El-Tefsirije, od Alije Đurdanije, od Abdil Džezeri, od Ahmed ibni Medželd, od Murada Mahzuna, od Kemaluddina Muhamed Širazije, od znanstvenika Dželaludina Ed-Devanije, od Mahmuda Kaškušanije, od gospodina istraživača El-Džurdžani od Mubarak Šaha El-Esferaini od Kudbudin Er-Razi od pisca Kazvinije od imama Fahrudin Razije od Imama Gazalije od Imama Haremein od Ebi Tajiba ibn Muhameda Sulejman es-Suluki od Ibrahima Mervezije od Ebil Kabas Ahmeda od Ebul Kasima Osmana od Ibn Ibrahima Ismaila od Ebu Abdulaha Muhamed ibn Idris Šafije od Muhameda ibn Ilasan es-Šejbani od Imami Azama Ebu Hanife Numan ibn Sabita El-Kufi od Ibrahima Nehaije od Alkame i Ebu Aburhmana ibn Esved ibni Zeid od Abdurahmana ibn Abdulah Džeiba, a prva dvojica su uzeli od Abdulaha ibn Mesuda, Allah im se smilovao, a treći od Alije ibn ebi Taliba, a on, Allah da je s njim zadovoljan, od Pečata Božijih poslanika, neka je Allahov blagoslov nad svima njima, a (Posljednji Božiji poslanik od Džibrila vjernog, donosioca objave, a Džibril od Allaha, Gospodara svih svjetova, neka je uzvišena Njegova moć.

Zatim znaj da nauci nije cilj nauka sama. Cilj su djela s njom, predanost Allahu Uzvišenom koja je Njegova najviša mudrost, najviši cilj od stvaranja Adema od zemlje, mir da je s njim. A čije znanje ne bude vodilo k tome cilju, njegovo će nastojanje biti bez smisla, a put će njegov biti stranputica i lutanje.

Sebi i vama savjetujem ono što je uzvišeni Allah preporučio i prvim i posljednjim poslanicima i vjerovjesnicima, poukom vjericima u Njegovim riječima: »Preporučili smo onima kojima smo dali knjigu prije vas i vama da se bojite Allaha.

Vjerovjesnik, mir i milost od Allaha da su s njim, spasio je svoje drugove, upućujući ih da se boje Allaha, jer je bogobožnost glava svega.

Poznato je da su stupnji svih elemenata različiti pa je tvoja dužnost da se odrekneš svega što te se ne tiče, kao što se to prenosi od Poslanika:

»Znak da se Allah udaljio od svoga roba je zanimanje s onim što ga se ne tiče.«

I naređuje mu se da se kloni pretjerivanja u jelu, oblačenju i stanovanju i da očisti svoje srce od svega osim od Allaha i da ga osvjetli stalnim spominjanjem Stvoritelja, dok se ne utopi u Allahu.

A to se postiže lahko u osamljivanju i s umijećem, u ostavljanju druženja sa svijetom, naročito s običnom svjetinom, i zanimanjem i druženjem s Istinom, da se zanima s čišćenjem duše i razvijanjem morala i da se kloni od volje za vlašću i slavom. Jer, slava je bolest! Sužavaj krug drugova koliko možeš, jer udaljavanje od ljudi najmanja je šteta. A put je da se upropasti ono što je vrijedno u tvome imetku, jer ono (druženje) s pokvarenim ljudima neće ti doprinijeti ništa da bi postigao čast, ta čast nema nikakvog ishoda ni cilja i sjeme od nje ne daje ploda.

Ne upropaštavaj dragocjeno vrijeme da bi se okrenuo pokvarenim nastojanjima i šejtanskim porivima.

Ne dozvoli sebi da budeš zauzet lošim stvarima i da voliš glavu posrtanja. Traži dostojanstvo u služenju svome Gospodaru i nemoj ga tražiti u ovome svijetu i kod njegovih stanovnika, jer s tim nećeš postići ništa od budućeg svijeta, pa prestano nastoj da ne budeš ovisan o bilo kome i da ne budeš ponižen. Osloni se na Gospodara i budi okrenut samo Njemu, a On će ti tada dati moć i učinit će svakog roba robom tvojim kao što se kaže u svijetlom hadisu:

»O svijete, služi onoga koji Mene služi, slijedi onog, koji te je poslužio.«

Ovo je jedan od dokaza koji su pred nama. A Božiji poslanik, mir i milost od Allaha da su s njim, rekao je i ovo:

»Radi za ovaj svijet onoliko koliko ostaješ u njemu i radi za svoju djecu onoliko koliko ostaješ na ovom svijetu; čini svome Gospodaru onoliko koliko li je potreban On i radi za Vatru onoliko koliko je možeš trpiti.«

U ovome svijetlom hadisu dovoljno je rečeno za one koji primaju uputstva. Šta više, za ovo se reklo da je srž znanja prvih i zadnjih pokoljenja.

A to je i svrha upućivanja poslanika i vjerovjesnika Božijih.

Živi kako hoćeš, ali znaj da si mrtav. Zaradi što god hoćeš, ali znaj da napuštaš svijet. Radi šta hoćeš i kako hoćeš, bit ćeš nagrađen, kako si zaradio. Nemoj žrtvovati dobra djela trajne vrijednosti za prolazne i nevrijedne stvari. Nemoj da budeš od onih koji su zamijenili ono što je uniženo i nevrijedno za ono što je dobro. Jer sve to kod Allaha nije ravno krilcu mušice. I razmisli o Božijim riječima: »Ono što je kod vas, nestaje, a ono što je kod Allaha — vječno je.«

Ojačaj svoju dušu u nastojanju da bi porazio ovaj svijet stjecanjem onog, što će uz tebe biti u grobu i što će te dovesti u društvo onih kojima je dodijeljena blagodati i da ne budeš u društvu onih koji slijede svoje strasti i koji su od ovoga svijeta — čuvaj se druženja s njima i čuvaj se njihovih nastranih naklonosti u sjaju ovog svijeta.

Je li ostao zdrav onaj koji se druži s njima?! Nema dobra u mnogim od njihovih zvijezda. I hoće li se zavesti razumni njihovom ohološću, a ruke njihove naliče rukama onih kojim se može pokloniti povjerenje.

Njihova svrha je uveličavanje ovog svijeta, a to uveličavanje je ponižavanje, a ponižavanje je veličanje. Blagodat je za njih gnjev, a gnjev je blagodat. Podijeliti blagodat s teškoćama to je lišavanje, a veselje je blizanac s tugom.

S ljudima postupaj na najbolji mogući način, razumno i s blagošću. I oprostí onome koji ti je nanio zlo i nasilje; učini im dobro i budi ponizan, blag i samilostan. Prešuti u ljutnji i odbi srdžbu od sebe koliko god možeš. Razmisli o Allahovim riječima Svome voljenom izabraniku, mir i milost od Allaha da su s njim: »Bio si blag prema svojim sljedbenicima, a da si bio tvrda srca svi bi te napustili.«

Izvršavaj sve njihove zahtjeve koliko si god moćan jer rekao je Božiji poslanik, mir i milost od Allaha da su s njim: »Poslije vjerovanja najbolja su djela — biti ljubazan prema ljudima.« A za ovaj odjeljak dovoljan je hadis iz Džani'us-sagira u kome stoji: »Najveća je vrlina odvojiti od svoga zalogaja, dovesti iz svoje plemenitosti i oprostiti onome koji ti je nasilje učinio«. A u drugoj predaji ovog hadisa dodano je: »Da uzvратиš dobrim onome koji ti je učinio zlo.«

Neka tvoje društvo budu učenjaci, a naročito oni koji su siromašni. Pridrđavaj se uljudnosti i razmjenjuj je s njima i nemoj da omalovađavaš njihovo stanje i njihov put. Boravi u njihovom društvu i izvršavaj njihove potrebe.

Također znaj da je nauka isto što i pobožnost; ona je s raznovrsnim ciljevima i zato ima prednost u odnosu na druge vrste rada koji je jednoličnijii, a to je mišljenje izabranih hanefijskih odlučnika.

Trudi se da stalno budeš zauzet znanstvenim aktivnostima, da pišeš i predaješ i to tako da to nadvisi sva ostala zanimanja i da potreba za tim bude iznad drugih. Istrajavaj u trudu studiranja i učini ga najvećim svojim blagom i da ti ono bude zaštita od svih ovosvjetskih potreba. I nemoj da ti ijedna stvar iz ovog svijeta bude zapreka u stjecanju znanja. Zadaća ti je da radiš prema ovome hadisu iz Džaminus-sagira: »Znanje mu je putokaz, a rad mu je vođa; samilost je njegov oslonac, a dobročinstvo mu je brat, a jasnost njegovih predviđanja je zapovjednik njegove vojske.«

Trudi se cijelim bićem da ustraješ u predanosti Allahu.

U savršenom predavanju Allahu, predavanju koje se prenosi kroz samu dušu kako bi je uzdiglo do Samog Allaha, Velikog i Uzvišenog, postize se najuzvišeniye traganje i najsvjetlija čežnja.

Neka nam Allah dade opsrbku i uputi nas kako bi nam posljednje riječi koje budemo izgovorili bile: »Nema Boga osim Allaha, a Muhamed je rob i poslanik Božji« — mir i milost od Allaha da su s njim!

Preveo sa arapskog:

Osman Merhemić

SUMMARY

Mustafa Sidki Sarajlić, the mufti and the mudarris from Mostar, prompted by the Bosnian vali of that time, wrote a book in which he discussed several relevant problems. The book is divided into six chapters: about Science, governing the State, submissiveness to the ruler, struggle for the cause of God, duty of using arms and requisitioning of food for military purposes. The book is not titled and is classified as a collection. Being a teacher for many years Mustafa Sidki Sarajlić issued a lot of certificates (icazetname) to those who completed their education as his pupils.

In addition to the introductory notes this paper contains his Collection translated by Mehmed Mujezinović (1913-1981) and one of his certificates (icazetname) translated by Osman Merhemić (1913-1985).

The manuscript of the Collection is kept in the Archives of Herzegovina in Mostar and the certificate (icazetname) in Gazi Husref Bey Library in Sarajevo.